

UIT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultet for humaniora samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Norske persepsjoner om Russland, 1991-2018

Hvordan debatten ovenfor Russland påvirker norske persepsjoner

---

Sindre Rydheim

Masteroppgave i His-3980 7. Mai 2018

Forord

Jeg ønsker her å takke min veileder, Jens Petter Nielsen for å hjelpe meg med å konkretisere hva jeg ville skrive om, samt gode samtaler og tilbakemeldinger. Hans entusiasme og ekspertise har vært uvurderlig. Jeg ønsker også å takke min samboer; Linda Finnstø, som var svært støttende i arbeide med denne oppgaven. Videre vil jeg takke Ann Margreth Solbakken for hjelp med språkvask.

Arbeidet med denne oppgaven har vært svært interessant. Forholdet mellom Norge og Russland er et komplisert tema uansett hvilken vinkel det betraktes fra. Jeg håper at denne oppgaven kan virke belysende i disse tider.

1. Innledning.....	4
1.1 Bakgrunn for oppgaven.....	5
1.2 Oppgavens Formål.....	6
1.3 Problemstilling.....	9
2. Norge og Vest Europa, trusselbildet dannes, 1780-1991.....	10
2.1 Faren fra øst.....	10
2.2 Importert frykt.....	11
2.3 Russerfrykt i nord?.....	12
2.4 Den røde fare.....	14
3. En gammel venn, unntakstilstand på 90-tallet.....	16
3.1 Nye Russland, nye problemer. Russland gjenoppstår.....	17
3.2 Persepsjons atavisme? Gamle persepsjoner i ny tid.....	20
3.3 Russere i mediebildet på 90-tallet.....	25
3.4 Oppsummering.....	28
4. Russland reiser seg, 2000-2014.....	29
4.1 En epoke ender, en ny begynner.....	30
4.2 Putin.....	32
4.2.1 Norge og Vesten, Putin og Russland.....	32
4.3 Med norske øyne.....	34
4.4 Umoral og mistro.....	38
4.5 Oppsummering.....	40
5. En gammel fiende, 2014 og utover.....	41
5.1 Noe rører seg i øst.....	42
5.1.1 Annektering og involvering.....	43
5.2 Reductio ad Putinum.....	45
5.3 Det russiske trollet.....	49
5.4 Oppsummering.....	54
6. Sammendrag.....	56
6.1 Debatten ovenfor Russland.....	57
Litteraturliste.....	61
Appendix.....	62
Vedlegg.....	64

1. Innledning

I mars 2012 satt jeg i bil med min kjæreste og svigerforeldre, vi var på tur opp til studentboligene som ligger på ryggen av Tromsøya. Slik som mange har gjort før meg, og kommer til å gjøre i fremtiden var formålet med denne turen å hjelpe til med å flytte. Dette var en gledens dag for oss begge, jeg hadde nettopp flyttet inn i en leilighet i sentrum, og nå var tiden moden for å flytte sammen. En gledens dag ja, av flere grunner. Så klart fordi vi endelig skulle bo i lag, men også fordi hun endelig skulle flytte ut fra studentboligene. Hvorfor er denne historien relevant? Studentboligene hadde blitt døpt «lille Russland» av meg, og tittelen var ikke ment å være flatterende.

Denne historien kom jeg plutselig på mens jeg var i full sving med å skrive denne masteroppgaven. Det hendte seg slik at jeg igjen var på ryggen av Tromsøya, og som sist var jeg der i anledning av utflytting, men denne gangen av en venninne. Vi parkerte så utenfor studentblokkene og min venninne spurte om jeg hadde vært her før. Jeg orienterte meg raskt og kommenterte at dette kanskje var «lille Russland», men denne gangen stoppet jeg opp. Lille Russland? Jeg skriver jo en masteroppgave om norske persepsjoner av Russland og vel lagret i mitt vernacular¹ lå et uttrykk som var dypt rotet i mine persepsjoner ovenfor Russland. Jeg hadde altså til da vært ubevisst over uttrykkets implikasjoner. Så hvorfor ble studentblokkene døpt «Lille Russland» av meg i 2012? Årsaken er like enkel som den er banal, utseende. Blokkene er relativt karakterløse, nærmest identisk og står plassert rekke på rad og har en slags funksjon over form følelse over seg, innenfor arkitekturen kalles denne stilen brutalisme. Da uttrykket «lille Russland» kom meg for dage, var denne beskrivelsen av studentboligene også synonymt med beskrivelser jeg hadde ovenfor Russland, slike som: fattigslige, kjedelige og ganske triste, Det interessante er at selv etter å ha jobbet med norske persepsjoner ovenfor Russland i denne oppgaven, så sto jeg da der, utenfor disse blokkene med en slags ah-ha

---

¹ Dagligtale

opplevelse. For bare et par år siden, ikke når jeg var i tenårene, men vel inn i 20-årene var disse persepsjonene ovenfor Russland vel levende i meg, og dette gav meg ny motivasjon til å skrive denne masteren.

Jeg vokste opp på 90-tallet, en tid der moten var å kombinere fargene neon-gult med lilla, blå og grønn. Dette var en tid der de aller fleste barn hentet sin medie-underholdning fra en av to tv-kanaler eller en større til mindre samling av VHS kassetter, om de var innkjøpte, lånte eller opptak fra de som var i forkant av teknologiske nyvinninger og hadde satellitt-TV. Jeg, som mange andre, konsumerte tegnefilmer og serier av varierende kvalitet med sitt opphav fra den vestlige sfære, slik som Donald Duck, men også bootleg versjoner av Disney klassikere basert i brødrene Grimms eventyr. Jeg kan ikke annet enn å anta at jeg fikk mine persepsjoner om den store verden fra slike medier, for jeg kan ikke si at jeg på den tiden var særlig interessert i nyhetene eller aviser. Dette var hvordan jeg interagererte med den store omverdenen under min barndom, og derfor stiller jeg meg selv spørsmålet: Hvorfor var brutalistiske boligblokker synonymt med Russland for en 24 år gammel meg? Jeg som til da, aldri hadde hatt et personlig forhold til Russland, ingen russisk slekt, ingen russiske venner, ingen generell interesse for Russland, hadde aldri vært i Russland og som aldri hadde skrevet noe om Russland før. Dette til tross, hadde jeg sterke oppfatninger av et land jeg egentlig ikke hadde noe forhold til, oppfatninger som jo må ha et opphav, et opphav som nok stammer fra min spedte barndom på 90-tallet gjennom medier jeg konsumerte.

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Våren 2016 sto jeg med et problem, jeg skulle skrive en historiebachelor, men hva skulle jeg skrive om? Jeg møtte da med Instituttleder for Instituttet for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi ved UiT; *Fredrik Fagertun*. På mitt andre forsøk med å finne mulige tematikker nevnte jeg at jeg i det siste hadde merket meg en økt fiendtlighet i mediebildet ovenfor Russland og Putin, og at jeg stusset over dette. Fagertun lyste opp i interesse, og jeg endte opp med å skrive om utviklingen av russerfrykt i Norge fra ca. 1850 til 1991, med dagens mediefremstilling som utgangspunkt.

Det å si at jeg stusset over mediebildet er en representativ beskrivelse, på nyåret 2014 holdt Russland OL is Sotsji, og mediebildet var unormalt fokusert på vertslandet og ikke minst vertslandets leder, Vladimir Putin. Medieomtalen var en slags «crash-course» i fordømmelse av moral og form ovenfor Russland, og for en utenforstående virket det hele som et sirkus uten sidestykke. Det virket på meg som at alt nytt måtte være dårlig nytt om

dette svært påkostede og prestisjefylte OL. Fordømmelsesfesten ovenfor det Russiske OL rakk ikke å bli kald i graven før debatten igjen ble fokusert på Russland, denne gangen grunnet opprøret i Ukraina og annekteringen i Krim. Aviser og nyhetsmeldinger påsto hardnakket at nå rykket russiske tropper inn i Ukraina i stor skala, vel dokumentert med termiske bilder som visstnok skulle vise russiske tropper og personell.

Jeg husker godt min første reaksjon, et ord som ikke passer seg i en akademisk tekst, men som kan oversettes til; tøv. Min reaksjon var begrunnet i en mistro til at et land som Russland trudde de kunne åpent invadere et annet land uten store internasjonale represalier. Bevisene som ble fremlagt i en stadig eskalerende debatt i norske medier gjorde lite for å overbevise meg. Slik jeg så det, om store styrker hadde krysset grensen til Ukraina så måtte det vel finnes bedre beviser en lav-oppløselige og nesten utydelig termiske satellittbilder? Jeg husker at jeg ble irritert og oppgitt over hva som, for meg, virket som dårlig journalistikk og ble irritert på meg selv, for min irritasjon virket på meg som om jeg mente det fantes en slags konspirasjon mot Russland, og jeg var vel ikke noen slags konspirasjons-teoretiker.

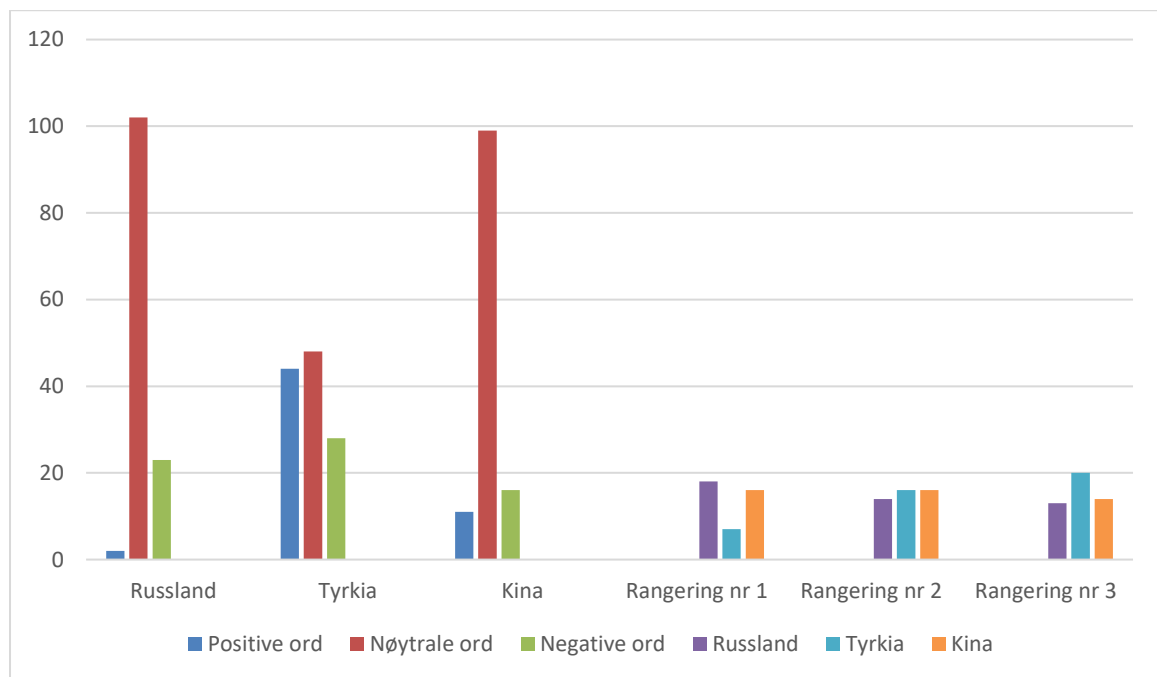
I mitt arbeide med bacheloroppgaven, ble jeg overrasket over mangelen på historisk presedens, hva nordmenns russerfrykt angikk. Hvorfor frykter egentlig Norge russerne? Det var i mitt arbeide med min bachelor at jeg bestemte meg for å skrive min master om dette temaet, jeg ønsket å forstå hvorfor persepsjonen er at nordmenn ser ut til å både frykte og mistenke Russland. Denne frykten og denne mistenksomheten er så levende, at om en kobler inn Russland i en nyhetssak så virker det som at saken av natur må inneholde elementer av skyggespill, umoral, forbrytelser og umoral. Dette elementet har nok ikke blitt svekket de siste årene der nyhetsbildet i større og større grad virker å være et ekko av utenlandske nyhetsbilder, og her tenker seg så klart på det amerikanske presidentvalget og de påfølgende valgfusk og sammensvergelsespekulasjonene.

1.2 Oppgavens Formål

Under arbeidet med denne oppgaven, gjennomførte jeg min siste praksis ved en yrkesskole og jeg benyttet da anledningen til å ta pulsen på hvilke persepsjoner ungdommen hadde ovenfor Russland i dag. Jeg delte ut et enkelt spørreskjema til elever i to samfunnsfag klasser og én engelsk klasse, totalt 48 elever. Spørreskjemaene som ble delt ut var oppbygd slik at elevene skulle skrive ned de tre første ordene de kom på

ovenfor følgende land; Russland, Tyrkia og Kina, videre måtte elevene også rangere landene fra nr. 1 til 3 etter hvilke land de selv synes er best eller liker mest. Hensikten med dette var å se hvilke umiddelbare persepsjoner elevene hadde ovenfor Russland, sammenlignet med to andre land som er verdig mye av den samme kritikken som Russland har fått de siste årene. Slike som: Korrupte ledere, svake menneskerettigheter eller trussel om militær makt ovenfor naboland. Datapunktene jeg samlet inn er ikke ment som en representativ undersøkelse, hva den er ment som er en pulsklokke blant dagens ungdommer. Formålet med undersøkelsen, så vel som denne oppgaven er å få et innblikk i hva nordmenn mener om våre russiske naboer. *(Ikke alle elever svarte fullstendig)*

(Fig 1. diagram over data innsamlet over tre klasser)

I diagrammet over er datapunktene jeg samlet inn over tre yrkesfaglige klasser under min praksis vår 2018. Det som er interessant å peke ut av dataene jeg innsamlet er:

- Ordene som elevene brukte om Russland var hovedsakelig nøytrale, i et 1/5 forhold.
- Russland høstet færre negative ord enn Tyrkia, men flere enn Kina
- Interessant nok, høstet Russland inn kun to positivt ladede ord, begge kom fra to mannlige elever i en pargruppe, begge førte ned ordet «damer»
- De nøytrale ordene som ble tilskrevet Russland var hovedsakelig «Putin» og «Vodka»

- De negativt ladede ordene som ble tilskrevet Russland var hovedsakelig ord som direkte omhandlet den russiske stat eller trusselvurdering, slike som: Krig, homofili², makt, spionasje, diktaturdiktator eller korrump.
- Russland og Kina deler noen likheter gjennom at de fleste ord som ble tilskrevet var nøytrale, dog fikk Kina langt flere og varierte positive ord.
- Tyrkia høstet flest positive og negative ord, dette kan komme av et forhold til Tyrkia som et ferieland, samtidig som migrasjonskrisen av 2015 og kuppforsøket i 2016 kan ha gitt persepsjoner av Tyrkia som et utrygt land. De fleste positive ord relaterte til ferie, de fleste negative ord relaterte til uro, krig og fattigdom.
- Russland fikk flest stemmer for beste land.

Hva denne datainnsamlingen fortalte meg var at blant dagens ungdom fantes en dikotomi i deres persepsjoner av Russland. Russland fremsto altså som både noe farlig og fremmed, samtidig som noe kjent og til og med, kanskje litt morsomt? Russland var et land elevene beskrev gjennom ord som Vodka, Putin og Krig, men til tross for dette høstet Russland flest stemmer for beste land, målt opp mot Tyrkia og Kina, hvorfor? Svaret på dette kan ligge flere steder, men jeg antar at det kan komme av internettkulturen dagens ungdommer vokser opp i, en der russere gjerne blir karakterisert som Adidas gangstere som drikker vodka, banner og squatter, har dårlige kjøreegenskaper³ og er interessant å spille online-spill med. Dette kontrasteres med fremstillingene ovenfor Russland i mediebildet.

Dagens ungdom har med seg persepsjoner ovenfor Russland på samme måte som jeg hadde. Forskjellen er hvordan disse kommer til uttrykk. Der jeg vokste opp med et bilde på Russland som var godt knyttet opp til persepsjoner om det russiske folk, vokser dagens ungdom opp med et bilde som er knyttet både til det politiske Russland så vel som det folkelige Russland. Formålet med oppgaven ble da å se på hvordan utviklingen fra min tids persepsjoner til dagens persepsjoner fant sted, hva gjorde at for eksempel jeg i mange år holdt på mine synspunkter ovenfor Russland, samtidig som nye persepsjoner ble dannet ovenfor Russland i menneskene som vokste opp rundt meg. Vi lever nå i en tid der Russlandspørsmålet blir mer og mer relevant, både i Norge og i Vesten, og det er da mitt håp at jeg kan bidra til debatten med denne oppgaven.

---

² Her er ordet nok tiltenkt en negativ klang da dette nok refererer til nyhetssaker om dårlige rettigheter for homofile i Russland.

³ Russiske dash-cam videoer var noe av det morsomste de visste, ble jeg fortalt av flere elever. Noe som elevene også førte ned på spørreskjema.

1.3 Problemstilling

Etter endt praksis, og i gjennomgang av dataene jeg hadde innsamlet fra klassene jeg hadde undervist ble det klart for meg hva problemstillingen min måtte være. Både jeg og ungdommene som avga sine korte svar i spørreundersøkelsen hadde våre persepsjoner ovenfor Russland, med de var ulike fra de jeg hadde da jeg var på deres alder. Jeg må anta at dagens ungdommer utvikler sine persepsjoner om omverdenen på en lignende måte som jeg gjorde, altså som aktive konsumenter av medier, og passive mottakere av den kulturen en vokser opp i. Min problemstilling ble derfor:

Norske persepsjoner om Russland, 1991-2018. - Hvordan debatten ovenfor Russland påvirker norske persepsjoner.

Den norske debatten henviser til avisartikler, debatter og tv-serier, som i kraft av sin autoritet, tilgjengelighet, autenticitet og underholdningsverdi har et potensial for å være meningsskapende eller meningsførende. Det er også viktig å presisere at debatten i Norge ikke foregikk i et vakuum, den var også en forlengelse av en større vestlig diskurs omkring Russland. Derfor benyttes også utenlandske medier og henvisninger dertil om det er nødvendig.

Fokuset er primært rettet mot nyhetsartikler som ble publisert i norske papir og nettaviser i perioden fra Sovjetunionens oppløsning frem til i dag. Utenlandske medier og kilder blir brukt til å nyansere utviklingen av den norske debatten eller gi historisk kontekst. Det ble plukket ut artikler fra aviser og nettaviser som konsumeres av nordmenn i hele landet, slike som Dagbladet, Nettavisen, Klassekampen eller VG. Det ble også hentet inn artikler fra regionale aviser, slike som Dagsavisen, Nordlys og Stavanger Aftenblad. Hensikten er å se hvilken retning debatten tar gjennom meningsbærende medier og hvordan denne kan påvirke persepsjoner i den norske majoritetsbefolkningen. Regionale forskjeller finnes så klart, men det er utenfor denne oppgavens kapasitet til å beskrive alle slike forskjeller.

2. Norge og Vest-Europa, trusselbildet dannes

For å kunne forstå utviklingen av det norske synet på Russland må en først se på Russlands plass i Europa i moderne historie, satt i kontekst med Russlands egen historie. Gjennom Europas historie, og da især Vesteuropeisk historie, var fokuset for de europeiske stormaktene rettet innad mot hverandre. Dette skulle forandre seg i etterkant av Napoleons krigene, som på alvor fikk de gamle europeiske stormaktene til å rette blikket østover.

2.1 Faren fra øst

For å forstå Vest-Europas holdninger til Russland i nåtiden, må man gå tilbake til 1800-tallet, selv om røttene nok strekker seg enda lengre tilbake. I århundret fra midten av 1700-tallet frem til midten av 1800-tallet var Vest-Europa i forandring. Opplysningstiden hadde tatt oppgjør med religiøse dogma i de akademiske sirkler, Storbritannia hadde hatt sin revolusjon og Frankrike fikk sin. Det ble nå tatt et oppgjør med kongemakt, adel og nobilitet. Vest-Europa var i prosessen med å omforme seg, teknologisk så vel som sosialt og humanetisk.

Det var nok i denne perioden at Russland tok sin nåværende plass i det vestlige minnet. Utviklingen av en felles «vestlig» identitet som «siviliserte» måtte nødvendigvis kontrasteres med de «usiviliserte». Historikeren Edward Gibbons’ *“The decline and fall of the Roman empire”* (1776-1788) forklarte romerikets fall med indre uro og svakhet, i samsvar med press fra «barbariske» teutonere fra nord.

I en slik kontekst er det lett å forstå hvordan sammenligninger ble trukket mellom Vest-Europa og Romerriket, og mellom Russland og Barbarene. Blant de intellektuelle, de liberale, sosialistiske samt Marxistene ble Russland ansett som et tilbakestående land, kjennetegnet ved dets despotiske styre og fraværet av personlig frihet blant befolkningen. Etter Napoleons feilslåtte felttog i Russland ble de siviliserte slått av barbarene, de usiviliserte. Fremskritt i industri og konstitusjoner til tross ble den moderne franske arméen regelrett jaget ut av Russland. Slik kan en forstå en økende spenning i Europa hva Russland-spørsmålet angikk. Barbarene er ved porten, og truet den siviliserte verden, et syn som kom til å prege det vestlige synet på Russland videre.

Frykten for økt Russisk innflytelse i Europa var også drivende for Storbritannia og Frankrikes involvering i Krimkrigen på midten av 1800-tallet, en krig som i sin hovedsak omhandlet å begrense hva som ble ansett for å være aggressiv russisk ekspansjon sørover mot Middelhavet og Konstantinopel.⁴

2.2 Importert frykt

For Norge, kan en ikke si at russofobien som utviklet seg i Vest-Europa var et hjemmedyrket fenomen. I stor grad ble russerfrykten opptatt i det norske minnet gjennom osmose. Gjennom Norges tette forbindelser til Danmark og Sverige på 1700 og 1800-tallet var Norge og anse som en forlengelse av Vest-Europa. Nå skal det presiseres at påtroppende russerfrykt i hovedsak fant fotfeste sør i Norge, hvor kulturutveksling med resten av Europa hovedsakelig fant sted.

Et vendepunktet for Norsk politikk og syn ovenfor Russland kom igjennom signeringen av Novembertraktaten, en sikkerhetsallianse mellom den Norsk-Svenske unionen og Storbritannia, som skulle sikre Storbritannias støtte om Russland angrep i for å sikre «isfrie havner» i nord. Dette var påviselig feil, da Russland ikke manglet isfrie havner selv, slik som Sverige påstod. Den bakenforliggende årsaken til den svensk-ledende unionens ønske om Storbritannias støtte i en eventuell krig med Russland kan ligge i Sveriges egen Russerfrykt, som stammet fra Russlands annektering av tidligere svenske territorier under Finnlands-krigen. Med støtte kunne kanskje territoriene tilbakeføres Sverige, en mulighet som hadde unnsuppet Kong Oscar I da Sverige mistet sin mulighet ved å ikke kunne delta i Krimkrigen på Fransk/Britisk side.⁵

Resultatet av Novembertraktaten og svensk russerfrykt for Norge kan sees som den spede begynnelse for den videre utvikling av den norske russofobien. Gjennom Novembertraktaten var faren fra øst nå særdeles reell for Norge, noe som naturligvis påvirket utviklingen og retningen av det norske forsvaret. Opprinnelig var Sveriges hensikt i å modernisere det norske forsvaret hovedsakelig selviske, Sverige ønsket Forsterkninger. Dersom Russland krysset Østersjøen mot Stockholm skulle norske styrker fungere som støttepersonell og reservestyrker, men ved unionsoppløsningen ble forsvaret

---

⁴ Jens Petter Nielsen (2014) «Synet på Russland i Vest-Europa», i Jens Petter Nielsen (Red.): Russland kommer nærmere, s110-112

⁵ Roald Berg (2001) «Russofobiens røtter 1820-1855» i Fagertun m.fl. (red.): Det farefulle nord, s. 54-55

overlatt i sin helhet til norske styresmakter. Dette til tross var moderniseringen pågående, og Russland fungerte enda som det en rustet opp mot.⁶

2.3 Russerfrykt i Nord?

Hva det norske folk følte ovenfor Russland i perioden er et spørsmål som må fordeles over flere samfunnslag. Blant intelligentsiaen⁷ sentrert sør i Norge i og rundt byene, var forståelsen av Russland et speilbilde av hva som foregikk i resten av Vest-Europa. Russere ble sett på som barbarer på terskelen til sivilisasjonen, et syn som billedlig sagt, forkalket seg gjennom den lærde meningsutvekslingen i hovedstaden. Få litterære verk hadde blitt utgitt om temaet, som kunne ha bidratt til å spre et russofobisk eller nedlatende syn ovenfor Russland. Eksempelvis Holbergs *Geographic*, som dro sin informasjon fra en rekke forskjellige kontinentale forfattere, basert på beretningene til Peter von Haven, en dansk reisende og diplomat. Felles for den meningssskapende informasjonen i Norge rundt Russland var mangelen på kommentarer og refleksjoner rundt Russisk samfunnsliv og levemåte. Dette til tross, preget synet av Russland som Europas målestokk lærebøkene, Russland var en nasjon som stod på mellomstadiet mellom barbari og sivilisasjonen. Altså noen vi kunne måle oss opp til for å styrke oss selv, men samtidig noe fremmed som en måtte være på vakt for⁸

Dette til tross for Christopher Hansteens suksess i Europa med detaljerte skildringer av hans reiser gjennom det til da ukjente Russland. Hansteens skildringer av alt fra de store byene til de mindre landsbyer, folk og kulturliv fattet sp mye interesse i Europa til at oversettelser ble trykket på flere språk.⁹

Hvor vi finner forskjeller hva norske persepsjoner av Russland angår, er i forholdet mellom nordmenn og russere nærme den norsk-russiske grensen i nord¹⁰. Norske fiskere hadde i århundrer holdt kontakt med sine russiske naboer i form av handel og fiskeri i det som i dag er kjent som pormorhandelen.

---

⁶ Roald Berg (2001) s57-59

⁷ En betegnelse for en samfunnsklasse med intellektuelle mennesker, slike som akademikere, filosofer osv.

⁸ Jens Petter Nielsen 2014 ,s112-113

⁹ Jens Petter Nielsen 2014, s113-116

¹⁰ Med «nord» menes områdene nord i Norge, altså fra Lofoten i sør til Kirkenes i nord

Denne kontakten fant sted langs store deler av kysten i nord, men lenge fantes det en oppfatning at russiske fiskere hovedsakelig opererte langs Finnmarkskysten, men i realiteten fisket russiske fiskere så langt sør som Lofoten, og deltok til og med under Lofot-fisket. Hvor lenge russisk fiskeri faktisk hadde pågått finnes det ikke kildegrunnlag nok til å nøyaktig kunne stadfeste. Av de kilder vi har så finner vi omtale av russisk paraphernalia¹¹ så langt tilbake som begynnelsen av 1700-tallet, og i 1680-årene finner vi en klage fra fogden i Øst-Finnmark om at Russerne drev handel i Hardangerfjorden. Det var ikke før omkring 1740 årene, at amtmann Rasmus Kiildsen ankom Vardø og påla russiske fiskerfartøy en fiskeriskatt og begrensninger i hvor de kunne fiske at russerfisket i nord entrer kildematerialet. Etter amtmannens avgjørelse ble tatt videre til Danmark ble det nedført hvilket omfang russisk fiske hadde i området. Det viste seg at russerne hadde en betydelig tilstedeværelse i området, med flere hundre skip som opererte i området. Bekymringer om overfiske til tross, så førte denne tilstedeværelsen av russiske fiskere med seg en rekke fordeler for lokalbefolkningen. Der Russerne ikke satte opp sine egne stuer for innløsning lot de deg gjerne innkvartere hos de lokale fiskerne. I tillegg til betaling for innkvartering i form av medbrakt mel, så kunne de russiske fiskerne tilby handel av sine medbrakte varer til en rimelig pris, takket være fraværet av toll. Handelsvarene økte over tid i både kvanta og utvalg, slike som andre melsorter og fiskeriredskaper o.l. som fiskerne i Finnmark hadde behov for¹²

Selv om sentrale styresmakter ikke var overveldende begeistret for ukontrollert fiske i norske farvann av utenlandske fiskere, var det for den gjennomsnittlige fisker i Finnmark antageligvis en positiv situasjon. Til tross for at Russiske fiskere økte i omfang og tappet av de samme ressursene som de. Handelsvarer var til da, monopolisert av Bergenske kjøpmenn, slik at innførsel av handelsvarer fra en ny part lettet nok livet for fiskere i nord som bedrev handel med Russerne. Dette førte nok med seg at det utviklet seg en persepsjon ovenfor russere i Norges nordligere landsdeler som naboer, heller enn «de andre» eller en potensiell fiende. Videre, siden handelen var ekte handel, altså bytte i varer og tjenester med varer og tjenester betydde dette at handelen var åpen for alle, og handelsvarene besto i noe som begge parter trengte for livets opphold.

---

¹¹ Gjenstander som faller inn under samme kategori på grunn av bruksområde.

¹² Jens Petter Nielsen, 2014, s63-65

2.4 Den røde fare -1900 tallet.

Forrige århundre åpnet for varierende trusselhorisonter hva Norges syn på Russland angikk. Etter unionsoppløsningen med Sverige ved inngangen til det forrige århundret forholdt trusselbildet ovenfor Russland seg stabilt. Enda rådet tankene som ble utformet ved signeringen av Novembertraktaten, frykten for aggressiv russisk ekspansjon i nord. Skillet kom ved den vellykkede oktoberrevolusjonen i 1917. Her ser vi et skille i norske persepsjoner av Russland, hovedsakelig i det politiske landskapet i sør. Likesom resten av Vest-Europa, fryktet Norges styresmakter at Bolsjevikenes sporer skulle lande innenfor det nydannede rikets grenser og blomstre. I denne forstand ser vi en forandring av risikovurderingen ovenfor Russland. I det forgående århundret ble Russland ansett av norske styresmakter som en quasi-barbarisk militær stormakt med aspirasjoner vestover. Nå skiftet det rådene synet fra en ytre russisk trussel til en indre trussel, barbarene var ikke utenfor porten lengre. Dette synet var ikke helt ukorrekt, Bolsjevikene hadde aspirasjoner om å igangsette en kjede av røde-revolusjoner i andre land. Russland som nasjon derimot, lå med knekt rygg, både gjennom dens økonomi og dens infrastruktur, et direkte resultat av Oktoberrevolusjonen og den første verdenskrigen. Om det så fantes ønsker i Russland om militære aksjoner vestover var dette urealistisk i år-tiene som fulgte revolusjonen. Likeså fantes det også sympatisører i Norge for Bolsjevikenes sak, og langt flere som ble kategorisert slik av de norske nasjonalistene, deriblant Bjørnstjerne Bjørnsson som allerede i 1890 luftet idéen om å la russerne ha tilgang til norske havner, om den russiske regjering selv ønsket dette.¹³

Borgerskapet i Norge fryktet en lignende arbeiderrevolusjon, slik den som fant sted i Russland, en frykt som fikk gravitas gjennom de store endringer som nylig hadde funnet sted i arbeiderbevegelsen. Allerede i 1915 talte arbeiderpartiet over 30% av de norske stemmene og kjempet for arbeidernes rettigheter.

Venstresiden og arbeiderbevegelsen i Norge virket å skape tette bånd med bolsjevikene i Russland, og var kjent for å applaudere sine russiske meningsfrender da de bolsjevikene ble sett på som forkjempere for arbeiderrettigheter. Den norske arbeiderbevegelsen var i sterkt oppsving i perioden, og Oktoberrevolusjonen kan ha fungert som en forsterker innenfor arbeiderbevegelsen.

---

¹³ Jens Petter Nielsen, 2014 s402

Interne stridigheter i den norske arbeiderbevegelsen utviklet seg allikevel over det utviklende forholdet til Moskva, stadig flere partier på norsk venstreside begynte å uttale seg kritisk ovenfor bolsjevikene, og til sist var det bare NKP (*Norges kommunistiske parti*) som ukritisk støttet ledelsen i Moskva. Dette til tross, var det flere enn NKP på venstresiden i norsk politikk som støttet opp under idealene bak Oktoberrevolusjonen.¹⁴

Utviklingen på norsk venstreside i politikken gjorde at trusselen om den *røde fare* var reell nok til at det regjerende trusselbildet i Norge vendte seg fra utenriks til innenriks i mellomkrigsårene. Til tross for at risikobildet nå var rettet mot en spredende ideologi fra øst, heller enn en militaristisk trussel, vil det være feil å anta at synet på Russland ble søtere i perioden, heller ble trusselbildet mer nyansert.¹⁵

På Sovjetisk side, var forholdet med resten av Europa preget av trusselbilder, Sovjetunionen var innesperret av potensielle fiender i vest, i form av de europeiske stormaktene. Norge og Skandinavia derimot ble antatt å ville innta en nøytral stilling om det brøt ut i krig mellom Sovjetunionen og Vest Europa. Derfor ble de nordlige landene viktig i sovjetisk tankegang som en bindende lenke til de europeiske stormaktene, mer enn en potensiell fiende. Videre kunne samarbeid med de skandinaviske landene fungere som en potensiell kilde til informasjon om utviklingen i det kapitalistiske Vest Europa.¹⁶

Interessant nok, på tampen av 1930-årene hadde Sovjetunionen styrket seg nok til å vende blikket vestover, og den 30 november 1939 invaderte Sovjet Finland i hva som skulle bli kjent som vinterkrigen.

Resultatet av dette var en tilbakegang til et trusselbilde ovenfor russerne som en ytre trussel. Russerne hadde interesser i nord, og dette måtte motsettes. Norge holdt på nøytralitetsprinsippet som hadde hjulpet Norge å unnsnippe den første verdenskrig, men det fantes allikevel en frykt for at Norge skulle komme til å grense til Sovjetunionen, og dermed bli et subjekt for videre ekspansjon mot «isfrie havner» i fremtiden. I stedet for å offisielt gå inn i vinterkrigen på finsk side, rapporterte mange nordmenn heller uoffisielt til tjeneste i forsvaret av Finland.¹⁷ Hva som gjør dette interessant er at mellomkrigsårene i Norge var også preget av ideen om den «*finske fare*». Dette henviste til tanken om et

---

¹⁴ Sven G. Holtsmark (2015) «En ny start», Holtsmark (red.): i *Naboer i frykt og forventning* s26

¹⁵ Fredrik Fagertun (1996) «Rød fare» for Norge. *Revolusjonsfrykt og kamp mot den indre fiende, 1918-1940*», i Goldin, Nielsen (red.): *Frykt og Forventning*, s67

¹⁶ Sven G. Holtsmark (2005), «The northern regions in Soviet military thinking between the world wars» i «Russia-Norway, physical and symbolic borders, Tatjana N. Jackson, Jens Petter Nielsen (red.) s173-174

¹⁷ Tom Kristiansen (1996) «En mellomposisjon? Vinterkrigen og norsk sikkerhetspolitikk», i Goldin, Nielsen (red.): *Frykt og Forventning*, s162-163

ekspanderende Finland som kunne komme til å true norsk territorium i nord. Med Sovjetunionens invasjon av Finland ble slike frykter børstet til side, noe som nok viser hvordan trusler ble rangert i Norge, da særlig i sør.¹⁸

Et komplisert trusselbilde av hvilken indre fare og ytre fare som russerne måtte representerte ovenfor Norge skulle ikke vare lenge, da Norge plutselig fant seg alliert med russerne i den andre verdenskrigen. Uten å gå for mye inn i detalj om denne perioden, kan alliansen oppsummeres som spekulativ fra den norske krigsregjeringens side. Mot den norske regjeringen i London sine ønsker og forventninger, var det sovjetiske tropper som gikk inn og frigjorde Finnmark før de trakk seg tilbake.¹⁹

I løpet av de neste 45 årene skiftet trusselbildet ovenfor russerne tilbake til en ytre trussel. Sovjetunionen hadde under krigstid klart å reise seg til å bli en stormakt, i konflikt med Norges egne allierte i NATO. Interessant nok, var den kalde krigen også preget av den indre uro som fant sted i mellomkrigsårene. Sovjetiske sympatisører ble antatt å jobbe mot Norge og NATOs interesser og omfattende tid og ressurser ble øremerket til å motarbeide denne «indre trusselen». Allikevel var det overordnede trusselbilde preget av militær trussel, noe som naturligvis påvirket hva den jevne nordmann mente om sine naboer i øst, dog med forskjeller. I Nord, altså fra Nordland til Finnmark var nordmenn langt mer vennligsinnet mot Russere, et resultat av flere generasjoner med kontakt over grensen og det faktum at det var russere, ikke nordmenn, amerikanere eller engelskmenn som befridde dem fra okkupasjon.

3. 90-tallet: En gammel venn

Inngangen til det forrige århundres siste tiår markerte ikke bare slutten på den kalde krigen og døden til Sovjetunionen, men også tilbakekomsten av Norges gamle nabo; Russland. For Norge i denne perioden kan det være hensiktsmessig å undersøke om denne distinksjonen ble lagt merke til, og hvordan dette påvirket folkeopinionen så vel som den offentlige debatten. Oppløsningen av Sovjetunionen betydde mer enn Berlinmurens fall, de sovjetiske satellittstatene skulle bli selvstyrte, krigsfrykten skulle avta og nasjonen Russland skulle gjenoppstå.

---

¹⁸ En interessant anekdote i denne anledning er at min samiske venninne som vokste opp i Finnmark fortalte meg at hun hadde hørt langt mer om den *finske fare* enn den russiske under hennes oppvekst

¹⁹ Sven G. Holtmark, (2015) s12-13

Derfor er 90-tallet i Norge særdeles interessant i hva norske persepsjoner ovenfor det nylig gjendannede Russland angår. Trusselbildet er farget av århundrer med russiske persepsjoner, sett gjennom en linse av den nylig avsluttende kalde krigen, videre også gjennom regionale forskjeller i Norge.

Jeg husker selv hvilke bilder jeg vokste opp med av Russland ved utgangen til 90-tallet, et bilde av vår nabostat som en øde, industrialisert, grå, trist og fattig tundra. Jeg kan ikke forklare dette med at dette var et bilde jeg selv dannet, da jeg aldri hadde noe forhold til Russland i denne perioden, eller at jeg selv gjorde meg noen konkrete tanker om Russland. Med andre ord, bildet jeg dannet var antageligvis en amalgamering av det folkeminnet jeg vokste opp i, og mediene jeg konsumerte. Et konkret eksempel jeg kan gjengi var nok et uttrykk av den USA-ledede kulturutvekslingen i vesten. Jeg husker godt en animert tv-serie som var tilgjengelig i Norge på 90-tallet ved navnet «*TailSpin*», Denne amerikanske tv-serien var en spinoff av jungelboken der bjørnen *Baloo* jobbet som fraktepilot. I ettertid vet jeg at serien hadde sterke kapitalistiske og USA vennlige undertoner, og antagonistene i episodene var ofte karikaturer av diverse fiende-stereotyper. I en konkret episode ble hovedfigurene i serien tatt til fange av en nasjon av blå villsvin, kledd i kommunistiske uniformer. Episoden tok sted i et militaristisk, øde og kaldt vinterlandskap med klare sovjetiske undertoner kalt *Thembria*.²⁰

Slike kulturutvekslinger ble jeg nok bombardert med under min oppvekst, som nok sikkert direkte bidro til mine personlige persepsjoner av Russland, og jeg kan bare anta at andre i min generasjon satt i samme båt som meg.

Denne delen tar derfor for seg å se på norske persepsjoner av Russland på 90-tallet og diskutere dens opphav og utvikling.

3.1 Nytt Russland, nye problemer. Russland gjenoppstår.

Ved Sovjetunionens fall ble portene åpnet for kapitalisme og demokrati i det nye Russland, noe som førte til stor optimisme blant den russiske befolkningen for hva som måtte komme, best eksemplifisert gjennom åpningen av Russland første McDonalds 30 Januar 1990.²¹

---

²⁰ <https://www.animationsource.org/tssourcepage/thembria.htm>

²¹ <http://img.bibo.kz/11267/11267219.JPG>

Hva som i realiteten fulgte var et tiår plaget med dårlig økonomisk planlegging, krisehåndtering og korrupsjon født ut av en stadig svakere sentral regjering, styrt av daværende statsminister; Boris Jeltsin.²²

Hva det norske meningsskiftet angikk, var inngangen til tiåret preget av skepsis, men også optimisme hva Russlands fremtid angikk. Boris Jeltsin ble beskrevet som en bråkmaker som yppet til kamp mot hva Jeltsin selv påstod var en stadig mer stalinistisk Gorbatsjov. Det offentlige meningsskiftet rundt det russiske presidentvalget var preget av en prevalerende skepsis, noe som naturligvis kom i kjølvannet av den kalde krigen. Kort etter presidentvalget 12 juni 1991 skriver Bjarne Røsjø for NTB om Jeltsin:²³

Sitat 1: «til oppgaven som folkevalgt president med om lag 60 prosent av velgerne bak seg. Men de russiske velgerne vet foreløpig lite om prøvelsene de må igjennom når Jeltsin begynner å gjennomføre reformene sine. Når sannheten går opp for dem, risikerer Jeltsin å bli både upopulær og venneløs - kort sagt: en ny Gorbatsjov.»

Videre henter Røsjø inn ekspertise i form av Anne Grete Riise, studentstipendiat og forsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI):

Sitat 2: «Riise tror personlig at Jeltsin mener alvor med sine løfter om reformer. - Jeg tror han vil gjennomføre reformene til en viss grad, men han kan ikke nå målene uten vestlig økonomisk støtte. Hvis han ikke får slik støtte vil reformene stoppe opp, og den jevne russer vil ikke få den etterlengtede bedringen i levestandard. Jeltsin risikerer da å miste den støtten han har i folket, og i verste fall kan han bli en ny Gorbatsjov, sier Riise.»

Summert så omhandler kronikken et syn om at Boris Jeltsin ikke er noe mer enn en populist som lover mer enn han kan holde. Den økonomiske situasjonen i Russland var ikke ukjent for Vesten og Norge, og det skulle vise seg at arbeidsledighet og fattigdom ikke kom til å gå ned i takt med oppløsningen av Sovjetunionen.

Umiddelbare paralleller kan trekkes til situasjonen vi ser i dag foran det russiske presidentvalget hva de store norske mediers syn på det russiske demokratiske system. Russlandsekspertene som blir sitert i de større norske mediene sine analyser har i så måte endret seg lite fra begynnelsen av 90-tallet til i dag. Det prevalerende synet ovenfor Russlands videre utvikling på dette tidspunktet i de større norske medier er godt

---

²² Sven G. Holtsmark (2015) s552

²³ Bjarne Røsjø, (1991) Jeltsin risikerer å bli en ny Gorbatsjov, NTB 13. juni

representert her. Et svekket Russland må låne av vesten, ikke bare økonomisk, men også både ideologisk og kulturelt for å kunne tilfredsstille sine borgeres behov, og underforstått - for å kunne i det hele tatt kunne overleve.

De kommende årene utover 90-tallet skulle vise at det nye Russland ikke delte dette synspunktet, og problemer rundt arbeidsledighet og inflasjon fortsatte å svekke den nylig gjenopprettede nasjonen. De større mediene her på fjellet dekte møysommelig forfallet av den russiske stat under Jeltsin. I en kronikk for aftenposten 30 des. 1993 skriver Tjønn Halvor om Russlands nære fremtid:²⁴

Sitat 3: «I de to årene som er gått siden markedsreformene ble innledet, er intet gjort for å bygge opp et sosialt nettverk til å møte problemene. Tvert imot er det skapt et lite skikt av nyrike. Dette skiktet har bygd seg opp enorme legale og illegale formuer hjemme, og har samtidig hånd om titalls milliarder dollar som hvert år forsvinner fra Russland til utenlandske conti. De nedre to tredjedeler føler seg derimot utlevert til en usikker fremtid på nåde og unåde.»

På dette tidspunktet har realiteten av Boris Jeltsins politikk fått fotfeste i mediebildet. Korrupsjon som stakk seg dypt inn i den nydannede russiske regjering la grobunn for nydannede milliardærer som, billedlig sakt, fortærte og spiste seg fet på Sovjetunionens kadaver. Optimismen rundt et vestlig Russland forfaller i møte med realitetene.

Sitat 4 «Nøkkelen til Russlands videre utvikling ligger ikke i Vesten. Avgjørende for Russlands utvikling blir om det sittende regimet klarer å bygge opp et sosialt sikkerhetsnett basert på landets enorme eksportinntekter, som i dag havner hos den gamle nomenklaturaen, mafiaen, samt Jeltsinregimets egne korrupte koryfeer. Med disse inntektene som bunnplanke kan man så begynne den høyst nødvendige omstrukturering av den russiske industri.»

Selv om mediebildet på denne tiden er særdeles nøkternt, sammenlignet med hva vi kan lese i avisene i dag, er det nok i denne perioden der optimismen i meningsskiftet faller ovenfor et mulig vestlig Russland, og blir erstattet med noe annet, men kanskje ikke noe nytt.

Hva det norske folk i hovedsak mente om Russland under 90-tallet, er naturligvis nok, vanskelig å spikre ned. Men det er i denne perioden, i møtet mellom falmende optimisme og en inngrodd skepsis ovenfor Russland at vi ser gamle fordommer gjøre sin retur.

---

²⁴ Tjønn Halvor, Kjø av utfordringer venter det nye Russland, Aftenposten 30.12.1993

3.2 Persepsjons atavisme? Gamle persepsjoner i ny tid.

Jeg nevnte innledningsvis hvordan jeg personlig, selv uten å faktisk vite noe eller å ha hørt eller lest noe om Russland hadde mine egne fordommer på 90-tallet. Når jeg tenker tilbake, var mitt syn ovenfor Russland preget av fargene grå, av skitten snø og fabrikkpiper som spyr ut røyk. En forestilling av fattige, men skumle mennesker, mennesker som ikke var helt som meg. Selv om jeg ikke har perfekt hukommelse, føler jeg meg berettiget i å si at dette var et fenomen som ikke bare rammet meg selv, men også mine venner og familie. Russland var ikke som Norge, russere var ikke som oss.

Om det er rett å si at norske persepsjoner ovenfor Russland på 90-tallet var preget av element av «de andre», så kan det hende at vi snakker om en unik form for sosial atavisme²⁵, gamle, glemte sosiale persepsjoner gjenoppstår uforklarlig av seg selv i nyere tid.

Som tidligere nevnt, var det norske russerbildet en importvare fra Sverige og fra kontinentet, og en av de tidligste variantene av russerbildet var ideen om Russland som «de andre», de som ligner oss, men ikke er som oss. De er altså hvite europeere som ligner på, og kanskje aper etter Vest-Europa, men som samtidig, i en slags «uncanny valley»²⁶ - aktig måte er annerledes. Denne ideen fikk fotfeste blant de lærde miljøer i Europa i skiftet av 1700 og 1800-tallet, og dens nytteverdi lå i å fremheve en Vest-Europeisk identitet og kultur ved å finne en lignende men dårligere motpart. I så måte, er det verdt å stille spørsmålet, var det noe annerledes i Norge på 90-tallet, hvilke persepsjoner kom til uttrykk blant nordmenn i perioden?

I Hva norske persepsjoner ovenfor Russland angår, så var 90-tallet unikt. En rekke russiske trusselbilder ovenfor Norge var enda innenfor et mannsminne. En kunne kanskje huske Russland som en ideologisk fare, i form av den røde fare i mellomkrigsårene. Eller som en alliert under andre verdenskrig, og så som både en ideologisk og en militær trussel under den kalde krigen. Plutselig ble man nå stilt ovenfor et Russland som hverken stilte en umiddelbar militær eller ideologisk fare. Mediebildet ble i større og større grad preget av forestillinger av et Russland i forfall, nyheter om nedlagte industrikompleks,

---

²⁵ Avatisme er et begrep fra biologien som omhandler hvordan genetiske trekk av og til kan hoppe over flere generasjoner for å så komme til uttrykk i senere generasjoner.

²⁶ Uncanny valley, et begrep som henviser til noe som ligner på noe annet, men som på uforklarlig vis er på en eller annen måte, noe som kan skape ubehag i observatøren.

arbeidsledighet og fattigdom maler vel ikke forestillinger om en invaderende stormakt eller et sete for en destruktiv ideologi. Hvilke nyheter om Russland fanget interessen hos nordmenn, hva ble drivende for den videre utviklingen av nordmenns persepsjoner ovenfor Russland?

Stein R. Mathisen, professor ved institutt for reiseliv og nordlige studier ved UiT gjenforteller i sin artikkel «*Det farlige felleskapet i nord. Eksplisitte og implisitte fortellinger om en ny grense*» om hvordan han selv ble vitne til spredningen av vandrehistorier, der russere nær grensen i nord nærmest inntok roller fra amerikanske *slasher*²⁷ filmer.²⁸

Årsaken til dette ligger nok i skjæringspunktet mellom trusselbilder i rask ending, og et økende antall russiske mennesker som tok ferden over grensen til Norge. Russiske borgere var ikke et nytt syn på norsk side av grensen. Fiskere, handelsmenn og handverkere, kvinner og menn var en naturlig del av livet i landets nordligste strøk. Hva som endret seg var ikke så mye mengden av menneskene som krysset våte eller tørre grenser. Det kan godt hende at hva som endret seg var hvor nordmenn i grenseområdene plasserte trusselbildet, fra en monolittisk union til en nasjon med «de andre», med russere. Så hva kan årsakene til dette være? Som nevnt, kan dette handle om en reaksjon av endrede trusselbilder, Sovjetunionen var oppløst, men skulle dette bety at faren fra øst, faren over grensen bare skulle forsvinne fra folkeminnet? Nordmenn ble antageligvis jo lengre ut i 90-tallet en kom, mer og mer bevisst over at unionen faktisk var oppløst. Men dette ble bekreftet gjennom et mediebilde som i større og mer detaljert grad beskrev hvordan dette fant sted. Mediebildet som omhandlet Russland var preget av analyser, diskusjoner og kronikker som omhandlet den nyreformede statens forfall til fattigdom, arbeidsløshet og ikke minst, korrupsjon og mafiavirksomhet. Det kan godt tenkes at persepsjoner om et omfattende og brutalt KGB ble erstattet av «den russiske mafia», som en slags simile mellom de to.

Jeg våger meg å anta at de fleste som husker 90-tallet har et helt annet forhold til begrepet «den russiske mafia» enn dagens eller kommende generasjoner. Det kan tenkes at den kalde krigens forestillinger om et brutalt Sovjetisk sikkerhetspoliti i form av KGB ble overført til den jevne russer. Hvilken som helst russer kunne vel være en del av mafiaen,

---

²⁷ «Slasher» film er en type skrekk eller thriller film der en morder jakter ned sine ofre en etter en, ofte med kniv, øks osv.

²⁸ Stein R. Mathisen: "Det farlige naboskapet i nord. Eksplisitte og implisitte fortellinger på en 'ny' grense." *Tradisjon. Tidsskrift for folkloristikk* 28 - 2/1998, 11-12

og på den måten kunne trusselbilder og fordommer overføres fra entiteten Sovjetunionen, til den jevne russer, som en ukjent, en av de «andre» eller et monster, verdig en skrekkehistorie.

Forestillingene ble nok videre styrket gjennom det kriminelle aspektet, om dette var mafiamedlemmer fra et ødelagt land, så krysset de nok grensen ulovlig eller ukjent. Et slikt syn kan ha blitt styrket av forestillinger om at den norsk-russiske grensen i sammenligning med høyden av den kalde krigen, nå lå nærmest ubevoktet.

I realiteten, var grensen nok langt mindre beskyttet, men dette betydde ikke at det nå var fritt frem for mennesker å ta seg ulovlig over den. De aller fleste mennesker som tok seg inn til Norge gjennom den norsk-russiske grensen gjorde dette lovlig. Som tidligere nevnt var gamle forestillinger om "de andre" på oppsving i Norge, og fortellinger om farlige, ukjente og kriminelle russere kom til å utbre og utvikle seg til å bli en stadig mer dominerende persepsjon ovenfor våre russiske naboer.

Nå skal det nevnes at det ikke var helt uten basis i virkeligheten at rykter om farlige og ukjente kriminelle russere begynte å spre seg. Grunnen bak dette ligger i det faktum at det faktisk var en markant økning i antall russiske borgere som krysset over grensen til Norge. Årsaken for dette ligger som mye annet i Russlands økonomiske situasjon på 90-tallet. Grensen mellom Norge og Russland var ikke lengre hovedsakelig en grense mellom NATO og Sovjetunionen, men en grense mellom rikdom og fattigdom. Hovedmotivatoren for trafikk over grensen til Norge lå i håpet om en forbedret økonomisk situasjon, hovedsakelig grunnet den høye arbeidsledigheten i Russland utover 90-tallet. Den kontinuerlige Kollaps av den russiske økonomien betydde at rubelen var i fritt fall, for russiske pendlere som krysset over grensen til Norge var dette en klar mulighet for fortjeneste. Selv den dårligst betalte og minst ønskelige jobb var attraktiv for en russisk pendler som på russisk side av grensen, var heldig å i det hele tatt finne en betalt jobb. Selv om en fant jobb så var den reelle lønnen nærmest umulig å leve på. Valutaveksling var heller ikke det eneste som ble utvekslet i de små tettsteder over grensen i Finnmark. Få finnmarkinger var villig til å ta imot en devaluert rubel, men de var villige til å ta imot handelsvarer og kuriositeter, og på denne måten returnerte Pomorhandelen på 1800-tallet tilbake til Finnmark på 90-tallet.

Russiske pendlere tok gjerne med seg varer som var attraktive å bytte i vestlig valuta, slik som brennevin, tobakk og varer som klær, uniformer, kjøkkenutstyr o.l. Vestlig valuta som senere kunne veksles inn i byer som Murmansk på russisk side av grensen.²⁹

Det var nok i tilbakekomsten av denne handelsutvekslingen mellom norske og russiske borgere at de førnevnte forestillingene kom til live. I motsetning til høyden av Pomorhandelen, så var ikke Finnmark like isolert fra resten av Norge, med andre ord, Langt flere øyne rettet et kritisk blikk mot nord.

Det var naturligvis nok, de som ikke var like begeistret av at rusvarer ble solgt for en billig penge i de stadig større russiske handelsmarkedene som oppsto i tettstedene nær grensen. Naturligvis, ville rykter om kriminell virksomhet følge en slik handelsutveksling, men verre enn rykter om kriminell sprit og tobakk handel er vel rykter om kjøp og salg av seksuelle tjenester. Slike rykter fører naturligvis med seg visse assosiasjoner, som hallikvirksomhet, spredning av sykdom, og ikke minst, endringer av persepsjoner ovenfor de som selger alt de har på seg, så vel som det de har under.

Hvordan ville nordmenn oppfatte en slik rask retur til handelspraksiser som en ikke hadde sett på hundrevis av år? Mennesker som sto på rekke og rad på deres parkeringsplasser for å selge hva enn de kunne, i desperasjon for å kunne tjene inn til livets opphold. En kan undres om ikke assosiasjoner og paralleller ble dratt til sigøynere og tatere, og om ikke da russere nå måtte dele fordommer med disse. Likhetene kunne nok være iøynefallende, en mengde mennesker som snakker et annet språk slår plutselig opp leir i deres nabolag, der en kan finne det meste til salgs, det aller meste. Videre var det ikke likhet i styrkeforholdet, de som ønsket å selge sine varer var langt mer avhengig av kjøpere enn hva kjøperne var avhengig av deres varer. I dette krysningspunktet er det ikke vanskelig å tenke seg at både gamle og nye fordommer kunne oppstå blant enkelte. Om fordommene oppsto gjennom assosiasjon med tatere og sigøynere kunne russiske handelsmenn og kvinner lett tildeles kriminelle aspekter gjennom en slags simile.

Styrkeforholdet som ble tidligere nevnt kom også til uttrykk gjennom det faktum at russere som krysset grensen over til Norge for å selge sine eiendeler, eller tilby sin arbeidskraft i all hovedsak gjorde dette med et turistvisum. Dette førte til at russere som ville arbeide eller selge varer var avhengig av å ikke bli rapportert til de norske myndigheter. Siden de

---

²⁹ Stein R. Mathisen (1998) s16

verken hadde arbeidstillatelse eller tillatelse til å selge sine varer i Norge. Med andre ord, norske handelsmenn eller håndverkere kunne lett eliminere sine østlige konkurrenter, og synet av russere som måtte handteres av loven hjalp nok ikke på utviklingen av synet på russere som en eller annen form for kriminelle.

Mens handelen med russerne på 1800-tallet var preget av en slags quid pro-quo³⁰ ordning, der handelen gikk i varer som var nødvendige for livets opphold, slik som korn, materialer, fiskeriutstyr osv, var 90-tallets handel mer preget av handel i opulens. Handel i uniformer eller kasseroller mot norske penger sementerte det skjeve styrkeforholdet mellom nordmenn og russerne. Mens 1800-talls handelen ikke var preget av at den ene parten var livegen den andre, var 90-talls handelen preget av denne skjevfordelingen. Der finnmarkinger før kunne se store fordeler i å handle sine varer i varer de trengte fra russerne til livets opphold, var det ikke nå lengre en nødvendighet, heller en kuriositet, en slags loppemarked stemning over det hele. Ikke fordi russerne ikke solgte viktige eller nødvendige varer, men fordi dette ikke var varer som var livsnødvendige. En slags svenskehandel i nord, bare enda dårligere omtalt i den offentlige debatt,

I hvilken grad kan det påstås at det utviklet seg en form for persepsjons-atavisme i Norge ovenfor russere på 90-tallet? Isolert sett i nord, altså Finnmark og Troms, samt deler av Nordland, snakker man kanskje ikke nødvendigvis om en snarlig atavisme om russiske persepsjoner, noe som i stor grad kommer av at mennesker nord i Norge ikke holdt meninger som var helt forenelig med hva en samlet kunne kalle «norske meninger» eller «norske persepsjoner» ovenfor Russland og russere. Altså, meninger om russere som «de andre» så vel som meninger om russere som en fare.

Det kan hende at man i nord kan snakke om atavisme i form av persepsjoner av russere som tilreisende handelsmenn og kvinner. Hva den videre utviklingen nærme grensen betydde, for nordmenn ved grensen, så vel som resten av landet derimot, kan i ettertid kanskje beskrives som en atavisme av syn på russere som de andre, og hovedmotoren for dette var da, som det er i dag, mediefremstillingen.

---

³⁰ Quid-pro-quo, fra latin og betyr noe for noe, altså en slags byttehandel.

3.3 Russere i Mediebildet på 90-tallet.

Med tilbakekomsten av russiske handelsmarkeder i nord, fulgte anklager om, og frykt for mulige kriminelle og andre usmakelige aspekter med situasjonen. Av disse, var det ingen andre aspekter som riktig fanget mediernes interesser like godt som ryktene om prostitusjon og sex-handel.

Sitat 5:

«KJØPER RUSSISKE HORER - Flere eldre menn fra Alta kjøper jevnlig russiske prostituerte som de kommer i kontakt med på russertorgene i bygda. De unge

jentene kan tjene en russisk årslønn på en enkelt tur med en norsk horekunde, hevder flere russiske kilder Finnmark Dagblad har vært i kontakt med. Til Finnmark Dagblad blir det fortalt at det i hver gruppe med russiske souvenir-turister, er to-tre prostituerte. Vår kilde vil ikke stå frem med navn av frykt for represalier i Russland. Det er ikke uvanlig at de prostituerte jentene har med seg en mannlig hallik som selger jentene til norske menn de fortrinnsvis har hatt kontakt med tidligere. Finnmark Dagblad får opplyst at horekundene utelukkende består av eldre menn opp til 70 år som kommer i kontakt med jentene enten på russertorgene, eller på campingplassene hvor russerne bor.

De prostituerte kvinnene er mellom 23 og 30 år. - Hver kveld er det en strøm av eldre, norske menn som kommer til stedene hvor de russiske jentene bor for å kjøpe seg sex. Turene koster fra 500 til 1000 kroner, sies det.»³¹

Over er en artikkel som ble publisert i avisa Nordlys i 1993 i sin helhet, det korte innlegget, vakker i sin mangel av detaljer og faktainformasjon, fungerer godt som illustrasjon på medievinklingen av utviklingen ved grensen. Hva mer trenger én vel å vite enn at det nå er store mengder tilreisende prostituerte og akkompagnerende hallikere som strømmer over grensen til Norge for å selge seksuelle tjenester til eldre, grisetse Finnmarkværing, umoralen stinker nok hele veien til hovedstaden.

Situasjonen ble nok forverret gjennom økende frykt for organisert russisk kriminalitet, eller «den russiske mafiaen» og dens tilknytning til ryktene om russiske prostituerte i nord. Det er ikke galt å si at organisert kriminalitet var økende i Russland utover 90-tallet, der korruperte politikere lot seg kjøpe av høystbydende, og rikdom ble utdelt til de som hadde de beste kontaktene i Kreml. I hvilken grad dette spredte seg til organisert sexhandel i Norge, kan diskuteres, noe som i stor grad ikke var det regjerende bildet i norske medier. At det fantes «Russer horer» var ikke et spørsmål, og hvem som organiserte og finansierte dette var heller ikke et åpent spørsmål, så mye som et faktum.

---

³¹ RUSSISKE HORER/ALTA, Nordlys Morgen 25.06.1993

Sitat 6: «NRK meldte i går at russisk mafia har gjort forsøk på å engasjere en næringsdrivende i Øst-Finnmark for å få ham til å etablere et hotell i Kirkenes. I hotellet skulle det drives bordellvirksomhet i helgene.

Russerne vil også ha nordmannen som hovedmann for den russiske prostitusjonen i området.

Loddes ut Kilder Dagbladet har snakket med, forteller at det også blir arrangert private pokerlag hvor russiske prostituerte kvinner loddes ut. Pokerlagene skal skje i privathjem eller i hus leid av velstående personer fra andre kommuner, opplyser en mann i Tana.»³²

I dette krysningspunktet mellom umoral og trussel møttes Norge og det nye Russland, og det må være verdt å spørre; hvilke konsekvenser fikk dette på bildet nordmenn dannet seg, på utviklingen av russiske persepsjoner?

Som nevnt i **3.3** var det en mulighet for at «den russiske mafia» overtok for KGB, hva persepsjoner ovenfor skumle menneskelige elementer over grensen angikk. Om dette var tilfelle, så kunne frykten for Sovjetunionen overføres til en hvilken som helst russer, fra stat til folk. For om det omhandlet småkriminelle, prostituerte eller mafia, så var dette en trussel som stammet fra individer og ikke en supermakt.

En artikkel fra aften-utgaven av Aftenposten 2 oktober 1997 åpner med tittelen: «FBI advarer mot russisk mafia».³³ Artikkelen legger ut, i kraft av FBI sine undersøkelser, én advarsel og oppfordring til å frykte den russiske mafia enda mer enn hva man allerede gjør.

Sitat 7: «Den russiske mafiaen overgår sin italienske motpart både i størrelse og raffinement i USA, ifølge FBI. Washington Russisk mafia er involvert i kompliserte former for bedrageri, den samarbeider med søramerikanskenarkotika-karteller og driver "supermarkeder" for våpensalg.»

Sett i kontekst med mediebildet og debatten i Norge på denne tiden, hvordan skal den gjennomsnittlige nordmann lese dette, om ikke som et grøss om at dette er våre naboer. Hvilke skumle elementer som opererer innenfor norske grenser. Informasjonen kommer jo tross alt, direkte ut av FBI direktøren Louis Freeh sin briefing av den amerikanske kongress.

Sitat 8: «Freeh advarte mot å undervurdere den russiske mafiaen. I USA er det sterke indisier på at tidligere KGB-offiserer samarbeider tett med flere av de kriminelle gruppene, sa han.

I tillegg til sofistikerte former for underslag og bedrageri man hittil ikke har sett i USA, har den russiske mafiaen etablert et samarbeide med narkotika-karteller i Sør-Amerika som etter Freehs oppfatning, øker i omfang og er blitt meget farlig.»

---

³² Per Lars Tonsdad, Russiske damer er pokerpremie?, Dagbladet, 03.03.1998

³³ FBI advarer mot russisk mafia, NTB, REUTER, Aftenposten Aften, 02.10.1997

Dette kom altså rett fra en svært troverdige kilde, den russiske mafia er ikke bare som KGB, den er KGB, og dens agenter kan krysse over grensen til Norge i ly av vanlige russiske borgere. I dannelsen av slike trusselbilder som i sin hovedsak omhandler enkeltindivider som kunne være tilknyttet kriminell virksomhet i et skummelt ukjent omfang, skaper en først å fremst mistro og frykt. Småkriminelle handlinger, rykter om prostitusjon, smugling av alkohol eller tobakk alt knyttet opp mot russiske borgere, og kanskje også den russiske mafia. Når *Stein R. Matthisen*³⁴ skriver om sine møter med vandrehistorier som gjester ukjente russere i rollen som dagens troll og heks, så er det nok i stor grad på grunn av slike mediefremstillinger.

Fremstillingene av våre naboer i øst på 90-tallet i den offentlige debatten var preget av en slags daglig episode av «hvile sprell fant russerne på i går». *Matthisen* poengterer at selv om slike nyhetssaker ikke nødvendigvis er skeiv i sin fremstilling, så faller de inn under et slags utviklende narrativ. Interessen for ulovligheter som ble begått av russerne over grensen ble foret av mediene som skapte dette narrative. Som et resultat av dette, blir den iboende fremmedfrykten som alle mennesker i noen grad besitter kanalisert gjennom russere. Slik som da finnmarkingene flyktet sørover fra nazistene under andre verdenskrig og ble tildelt umenneskelige karakteristikk, ble russerne nå utsatt for det samme.³⁵

Den offentlige debatten rundt møtet mellom Norge og Russland utviklet seg til å omhandle møtet mellom oss og de andre. I så måte reflekterer dette på gamle forestillinger som ble diskutert tidligere i 2.2 og 2.3. Våre naboer i øst førte ikke med seg en tidligere avsperrt kultur i form av mennesker, mat, musikk, dans osv. Isteden førte de med seg kriminalitet, seksuelle sykdommer, rusmidler og umoral. Dette var ikke en positiv kulturutveksling, dette var noe negativt for Norge, noe annerledes, kynisk og skummelt. Skiller debatten seg da fra debatten vi ser i dag ovenfor kulturutvekslingen med land fra den 3. verden? Skillet ligger kanskje i på hvilke premisser debatten hviler. Mens debatten ovenfor russere på 90-tallet i stor grad spilte på forskjeller i kultur og risikovurderinger, er vel dagens debatt mer nyansert og forsiktig over å promotere slike vurderinger. Hvor svaret ligger er kanskje umulig å si, men det kan være en begynnelse å anerkjenne de gamle persepsjonene. Dette var mennesker som lignet på oss, men ikke er helt som oss. Dermed ble kanskje Russland til et slags land av mennesker med «feil» politisk tilhørighet eller noe lignende, som en kunne mistenke med god samvittighet.

---

³⁴ Stein R. Matthisen (1998) s11-12

³⁵ Stein R. Matthisen (1998) s. 21-23

3.3 Oppsummering.

Kapittelet åpnet med å spørre om utviklingen av norske persepsjoner ovenfor Russland på 90-tallet kunne beskrives som en slags persepsjons-atavisme. Med dette menes det at gamle og glemte persepsjoner ovenfor våre naboer i øst kommer tilbake i dette tiåret. Norge fikk sin russerfrykt importert gjennom sine tidligere unionsallierte, Sverige og Danmark. Dette var en russerfrykt som igjen kom importert fra Europas stormakter, Storbritannia og Frankrike.

Hva som var samlende for dette, proto-synet ovenfor Russland var synet på Russland som en slags målestokk som siviliserte land kunne måle seg opp mot. Russland lignet på, men var en dårlig imitasjon av det «siviliserte» Europa, noe som strakk seg mot folk så vel som nasjon.

Gjennom det forrige århundre ble dette synet glemt i tiden i Norge. Russland gikk fra å være en ytre trussel, til en indre trussel, til en både ytre og indre trussel, men felles for førkrigs, mellomkrigs og den kalde krigs-årene var en frykt ovenfor land og ideologi, ikke dens folk.

En kan si at 90-tallet var et ti-år der persepsjonene blant det norske folk ovenfor landet Russland var av en papir-tiger, i motsetning til det russiske folk, som var alt annet enn.

Begynnelsen av 90-tallet var en periode der mediebildet og portretteringen av Russland fokuserte på oppløsningen av Sovjetunionen og Russlands tilbakekomst. Gjennom Russlands faktiske degresjon og dens implisitte degresjon gjennom hvordan dette ble diskutert i mediene, forandret trusselbildet seg snarlig blant nordmenn. Sovjetunionen er død, og som en ekstra bonus, det gjenskapte Russland var ikke i noen situasjon til å true noen med skumle tanker over norskegrensen. I hvilken grad hva som fulgte var tiltenkt eller bare en naturlig konsekvens er kanskje umulig å si, men resultatet av mediedekningen var en der russere ble fremstilt som fattige, desperate og kriminelle. Som konsekvens, når russiske borgere begynte å strømme i stadig større omfang over norskegrensen så var det nok naturlig at de «nye» persepsjonene kom til å farge den kommende debatten.

Ukjente figurer med ukjente motiver handler i ukjente varer i ukjente strøk av landet, og ikke minst, disse ukjente figurene er antageligvis i ledtog med de samme hardbarkedede kriminelle miljøene som har blitt møysommelig portrettert de siste årene.

Om dette ikke er en åpenbar invitasjon til demonisering av et folkeslag så trenger vi nye lingvister. Debatten utviklet seg videre i samme retning, mistenkeliggjøringen var godt rotfestet, og jeg spekulerer i om dette kan komme av en felles vestlig kulturarv som i århundrer har mistenkeliggjort våre naboer i øst. Med hvilken sikkerhet jeg kan påstå dette kan jeg ikke kvantifisere, men en avsluttende bemerkning -debatten var nasjonal, men dette betydde ikke at hele landet forentes under de samme forestillingene. Nordmenn som ble direkte berørt av 90-tallets kulturutveksling med Russland, altså Finnmarkinger og andre i nord var ikke i like stor grad med i debatten. Dette kan forklare hvorfor de ikke var like kritisk til den utviklende situasjonen som nordmenn lengre sørpå. I hvilken grad dette skyltes en felles historie, den faktiske interaksjon eller en svakere tilhørighet til tidligere nevnte vestlige kulturarv vites ikke, men jeg tør anta at svarer kan være en kombinasjon av disse.

4. Russland reiser seg, 2000 til 2014.

Norske persepsjoner ovenfor Russland på 90-tallet har blitt kalt en anormalitet, et slags brudd i kontinuitet eller en unntakstilstand.³⁶ I dette ligger en forståelse for forholdet mellom Norge og Russland som et forhold karakterisert av statlige relasjoner mer enn folkelige relasjoner. Ved 90-tallets siste dag tiltrådte statsminister Vladimir Putin til som Russlands nye og nåværende president, noe som kom til å markere ikke bare slutten på 90-tallet, men også slutten på den norske unntakstilstanden i hva persepsjoner ovenfor Russland angikk. For min egen del, skilte ikke 2000 tallet seg nevneverdig fra hva mine persepsjoner ovenfor Russland på 90-tallet. I mitt hode, og muligens mange andre som vokste opp på 90-tallet, var Russland under Putin det samme Russland. I refleksjon, minner jeg mindre snakk om «russerhorer» eller «den russiske mafia» jo nærmere dagens dato jeg kommer. Hva jeg billedlig kan erindre derimot, var når navnet Putin først gjorde sin ankomst i mitt vokabular. Dette var under det andre russiske presidentvalget der presidentstillingen gikk til Dmitrij Medvedev og Putin tok stilling som statsminister. Hva jeg husker var mye snakk om hvordan Putin egentlig styrte Russland, hvordan Dmitrij var underlagt Putins styre og lignende. Jeg tenkte kanskje ikke så mye over det, men mitt syn på demokratiske prosesser og autonomiteten av det russiske demokratiske system var ikke et positivt et.

---

³⁶ Rowe, Hønnestad, Norge og Russland: tilbake til normaltilstanden, Nordisk Østforum 02/2010

4.1 En epoke ender, en ny begynner.

Sitat 9: «Noe av kjennetegnet med Jeltsins siste år som president er at det har skjedd stadige endringer for eksempel i regjeringsledelsen. På den måten har det vært en ustabilitet. Jeg vil tro at under Vladimir Putin kan det bli større stabilitet, men det gjenstår selvfølgelig å se»³⁷

Sitert over er et sitat fra daværende statsminister Kjell Magne Bondevik til NRK, og belyser om ikke annet, et mer positivistisk syn ovenfor hva fremtiden kunne bringe med Russlands nye statsminister. Månedene som ledet opp til maktskiftet var presidert av usikkerhet knyttet opp til de Tsjetsjenske opprørene og håndteringen av krisen. Det var blitt satt hardt mot hardt og daværende president, Boris Jeltsin var ikke nådig ovenfor vesten sin kritikk av Russlands handtering av Tsjetsjenia spørsmålet.

Sitat 10: Det internasjonale presset mot Russland øker stadig i intensitet, men torsdag tok president Boris Jeltsin kraftig til motmæle mot Bill Clinton og andre vestlige ledere.

Han ba i klare ordelag president Clinton og andre vestlige ledere om å holde fingrene av fatet i Tsjetsjenia, og minnet om at Russland har atomvåpen.

-Clinton forsøker å presse Russland. Han må i et øyeblikks svakhet ha glemt hva Russland egentlig står for, og at landet har store arsenaler av atomvåpen, sa Jeltsin i Beijing, der han har samtaler med de kinesiske lederne.

Debatten nådde nye høye temperaturer, og usikkerheten rundt Jeltsin sine tilbøyeligheter bidro nok til at statsminister Putin ble sett på med blide øyner her på berget, eksemplifisert i samme artikkel:

Sitat 11: Putin demper

Statsminister Vladimir Putin forsøkte torsdag å roe gemyttene med sine forsonlige utspill om at ordkrigen mellom Jeltsin og Clinton ikke betyr at forholdet mellom USA og Russland har forverret seg.

-Jeg understreker at vi har svært så gode forbindelser med USA og den amerikanske politiske ledelse, sa Putin til pressen i Moskva. Det vil være galt å si at en isfront er under utvikling i forholdet mellom de to land, mener Putin.³⁸

Ordkrigen mellom Vesten og Russland i ukene som ledet opp til presidentskiftet satte nok den russiske fare tilbake på agendaen i sinnet til det norske folk, Russland var kanskje ikke en

---

³⁷ Bondevik: -Mer stabilitet med Putin, NTB 31.12.1999

³⁸ Russland rykker fram mot ny tsjetsjensk bastion, NTB, 09.12.1999

militær stormakt lengre, men som Boris Jeltsin mente på så hadde enda Russland kapasitet til å igangsette den samme dommedag som nordmenn hadde fryktet i et helt mannsminne. Det at Putin talte for forsoning og gode relasjoner med vesten virket nok betryggende, selv om dette antageligvis ikke dempet helt for skepsisen.

Hva som er interessant å merke seg når en her sitter med etterpåklokskapens briller godt over nesen er Jeltsins ettermæle. Til tross for den høye temperaturen på tampen av Jeltsins regjeringstid, er hans ettermæle gjennomgående positivt for en russisk statsleder, både da som nå. Jeg tok meg frihet til å spørre none venner og bekjente om hva de mente om Jeltsin. Det var ikke et akademisk spørsmål, men jeg var nysgjerrig. Gjennomgående for alle jeg spurte var at Jeltsin virket som hyggelig, stabil. Hva som var mest røpende, hans styre virket på dem som ganske intetsigende. Som tidligere nevnt i 3.1 var 90-tallet en katastrofe for Russland, Hvordan ble så Jeltsins styre sett på av vestlige ledere? Under tiltredelsesdagen til Vladimir Putin publiserte NTB tekst en artikkel med overskrift: *Internasjonale ledere roser Jeltsin som en historisk person.*³⁹

I artikkelen siteres den daværende sittende amerikanske president Bill Clinton:

Sitat 12: «Vi har hatt våre uoverensstemmelser, som i Tsjetsjenia, men likevel har president Jeltsin og jeg alltid hatt som utgangspunkt at USA og Russland kan arbeide sammen for å fremme felles interesser,»

Enda mer røpende var utalesene fra den daværende Engelske statsminister Tony Blair. Slik blir uttalelsen rapportert i NTB:

Sitat 13: «Verden er blitt tryggere og mer stabil i den perioden Jeltsin har sittet som president i Russland, sa Blair og understreket at Jeltsin har vært sterkt medvirkende til en slik utvikling.

-Boris Jeltsin har spilt en avgjørende rolle i Russlands historie. Han har loset sitt land gjennom uhyre vanskelige og smertefulle år under overgangen fra kommunisme til demokrati, sa Blair, som gleder seg til å samarbeide med Putin.

At verden ble tryggere fra et vestlig perspektiv, for ikke å nevne et norsk perspektiv er en interessant måte å omtale ettermælet til en statsleder som sørget for at korrupsjon, mafiavirksomhet, omfattende ulovlig våpensalg og tyveri av statlige eiendommer som billedlig kjørte en hel nasjon i grøften. Dette belyser problematikken som Russland nå kom til å stå ovenfor under Putin; et sterkt Russland er et uønsket Russland, et svekket Russland er et velkomment Russland.

---

³⁹ Internasjonale ledere roser Jeltsin som en historisk person, NTB, 31.12.1999

4.2 Putin.

Russlands nye president skilte seg fra sin forgjenger som en handlingsklar statsleder. Gjennom sterke bilder om en forent nasjon, eksemplifisert gjennom hans harde tone ovenfor Tsjetsjenia opprørene. Putin gav det russiske folk lovnader om et blomstrende Russland med forsterket nasjonalfølelse og tilhørighet. Hvorvidt denne tonen var tiltenkt populistisk eller ikke, så var det i alle fall slik den ble oppfattet, både på hjemme og bortebane. I Bergens Tidende Morgen på nyåret 2000 beskrives Putins strategi som populisme, lenge før begrepet ble utvannet.

Sitat 14: Med sin rå nasjonalistiske populisme og språkbruk har Putin feiet størsteparten av det som måtte være av opposisjon av banen, og ved å gi de militære lederne en ikke ubetydelig grad av frihet i kampen om hvem som skal styre Tsjetsjenia har han sikret seg en støtte fra de militære som ingen annen statsminister i Russland på meget lange tider.

Tatt i betraktning nedbyggingen av det russiske forsvaret etter Berlin-murens fall i 1990 og slutten på Den kalde krigen, er det nærliggende å sammenligne Putins popularitet med den som Ronald Reagan nøy hos amerikanske militære i 1984: "Han gjorde USA stort igjen (etter Vietnamkrigen)".⁴⁰

Videre skulle Putin vise seg å være en sterk tilhenger av nasjonal suverenitet, noe som skulle komme til uttrykk i Russlands gjentatte veto-vedtak i FN's sikkerhetsråd og uvillighet til å ta vestlig kritikk under handtering av konflikter på hjemmebane.

At Putin var en populistisk nasjonalist som ønsket å sette Russland først med fokus på økonomisk vekst og stabilitet er en like god beskrivelse i dag som da for hva Putin sto for da. Putin var en langt mer ambisiøs statsleder enn sin forgjenger, og under hans styre ble Russland på godt og ondt dratt tilbake som en aktør på den internasjonale arena.

4.2.1 Norge og Vesten, Putin og Russland.

For å kunne videre diskutere norske persepsjoner i relasjon til Russland og nå Putin, så må Norges tilhørighet i det internasjonale bildet stadfestes. Norge var og er enda knyttet tett opp til «vestlige» sensibiliteter om hvordan verden skal se ut. De første ti årene av dette årtusenet var særlig preget av hendelsene den 11. september 2001, og USA sin utenrikspolitikk som kom som en direkte respons av terrorangrepene. Vesten ble låst inn i sin egen versjon av

---

⁴⁰ Skjærstad Atle M, Ingen utfordrer, Bergens Tidende Morgen 09.01.2000

Sovjeternes Afghanistan, en kostbar krig ført over ideologiske skyttergraver, med aktører som både støttet og motsatte seg. USA gikk inn i en kostbar og langvarig krig i Irak og Afghanistan uten støtte i sikkerhetsrådet, uten støtte fra Russland.

Norge på sin side, støttet USA under krigen mot terror, både militært og ideologisk, men etter hvert som krigen dro ut økte opposisjonen så vel som kostnadene. Som en direkte konsekvens av at mediebildet ble stadig mer saturert av nyhetsoppslag omkring krigen mot terror, ble det nok mindre fokus på det stadig voksende og styrkede Russland, både i Norge og resten av Vesten.

Denne veksten kom i stor grad av at Putin jobbet iherdig med å reversere skadene som ble påført landet under Jeltsins styre og reposisjon av tidligere statlige midler var et ledd av dette.

Overtagelsen av oljeselskapet Yukos ble rapportert som en ulovlig statlig konspirasjon der russiske stat i praktiske termer, stjal Yukos sine midler. Russlands interesser i nabolandene Ukraina og Georgia ble også i større grad problematisert. I en kronikk fra Klassekampen, datert 4 januar 2005 skrives det:⁴¹

Sitat 15: «...Putin forsvarte den statlige overtakelsen av oljeselskapet Yukos i en operasjon som høstet kritikk fra Det hvite hus i Washington.

Det presiseres at overtagelsen var kritikkverdig fra det hvite hus i Washington, et slags autentiseringsstempel blir altså tilegnet kritikken. Videre skrives det:

Sitat 16: «Yukos, Ukraina og Georgia er bare tre av flere navn som avdekker at det angivelige gode forholdet mellom USA og Russland, som bunner i en angivelig felles interesse i «krigen mot terrorisme», er svært brekkelig. I stedet vil Kreml spille på en økende økonomisk rivalisering mellom USA og Europa. Putin luftet allerede i fjor tanken om å prise russiske olje- og gassleveranser i euro.

Kreml vil også bruke sine olje- og gassforekomster til å knytte bånd til Kina og Japan i et forsøk på å utjevne USAs nye posisjon i Kaukasus- og Kaspiahav-regionen.»

Artikkelen presiserer det utviklede rivaliserende forholdet mellom USA og Vesten på en side, og Putin og hans Russland på den andre. USA på sin side var på dette tidspunktet dypt inne i sin krig mot terror i Irak og Afghanistan og høstet kritikk fra sine allierte rundt krigens nødvendighet og hensikt. Nå skulle USA stå ovenfor et Russland som ikke bare vokste økonomisk, men som direkte kunne ramme amerikansk økonomi. Dette kunne skje om russisk oljeproduksjon ble satt under kontroll av den russiske, videre kunne så Russland selge denne oljen i en annen konkurrerende valuta. Siden internasjonal handel av olje i dollar er en av

---

⁴¹ Petter M. Johansen, Vil styrke Russland i verden, Klassekampen 04.01.2005

USA sine økonomiske pilarer, er det ikke underlig at Yukos overtagelsen ble sterkt kritisert av USA. Beleilig nok var USA dobbelt lidende over den statlige overtagelsen, da Yukos var i forhandlingsprosesser med det amerikanske selskapet ExxonMobil. Naturligvis, falt disse forhandlingene igjennom.

Hva betyr dette for Norge? I årene som fulgte økte presset på Russland gjennom kritikk av Putin. Utviklingen av Yukos-saken ble i norske, så vel som i vestlige medier fremstilt i et svært kritisk lys. Det russiske presidentvalget i 2008 ble også sterkt kritisert i norske medier, både da og i de kommende årene. Det kan virke som om et bilde ble fabrikkert rundt Putin, et bilde som betinget en sidestilling mellom Putin, Kreml og Russland, og på den måten ble kritikk av personen Putin også en kritikk av nasjonen Russland.

Et raskt søk i Atekst over norske publikasjoner i perioden 2000 til 2010 illustrerer denne utviklingen godt. I år 2000 til år 2004 var sitatet: «Putins Russland» benyttet mellom 11 og 18 ganger. Fra og med år 2005 til 2010 er sitatet brukt mellom 25 og 93 ganger.⁴²

4.3 Med norske øyne.

Det kan virke som om de norske persepsjonene ovenfor Russland dermed ble skjebnebelagt til persepsjoner ovenfor Putin i andre halvdel av 2000-tallet. Ukjent for de fleste nordmenn pågikk det nå en diplomatisk krig mellom et økonomisk og moralsk svekket vesten, og et styrkende og foreløpig moralsk styrket Russland. Norge, som en del av den vestlige interessesfære, så nok mer til USA enn Russland for troverdige skildringer av denne usynlige krigen. Som tidligere nevnt, var det for min egen del, og muligens for mange andre i min generasjon, det Russiske presidentvalget i 2008 som igangsatte den virkelige persepsjonsendringen ovenfor Russland i Norge som regjerte på 90-tallet.

Jeg erindrer venner og familie som med sikkerhet erklærte at Putin styrte jo tross alt enda Russland, at valget var et skuespill, det lå noe kynisk og dystert over denne skildringen.

Hvordan jeg, og jeg antar mange andre godtok et slikt bilde ovenfor Russland derimot er for meg ikke et stort mysterium. Den persepsjonelle utviklingen ovenfor Russland på 90-tallet var en av et land fylt med kriminelle, mafia, korrupte og skrupuløse kjeltringer. Hvorfor skulle lederen av et slikt land ikke fylle den samme formen?

---

⁴² Atekst Retrivel

Under er et kort innlegg publisert i dagbladei sin helhet i etterkant av presidentvalget i 2008:⁴³

Sitat 17: «Russlands påtroppende president Dmitrij Medvedev skal holde tale. En medarbeider vil fjerne tråder fra armene hans. Da sier forgjengeren Vladimir Putin: - La dem være, det der er trådene jeg styrer ham med.

Slik lyder en av de mange vitsene som nå går på russisk folkemunne om den nye sjefen i Kreml. Poenget er hele tiden det samme: Medvedev er valgt til ny statssjef, men det er og blir Putin som har den egentlige makten. Russiske politikere er ikke kjent for sin sans for humor.»

Forsøket på humor maskerer intensjonene bak innlegget -det russiske demokratiet er en farsott, ledelsen er korrupt. Å se overgangen fra denne tidligere nevnte unntakstilstanden er uunngåelig knyttet opp mot persepsjonene rundt Putin. Der nordmenn på 90-tallet i stor grad ble fortalt og fabrikkerte historier om skumle russere fra et dystopisk Russland, ser man nå overgangen til historier om skumle Putins Russland. I realiteten, returnerte bare persepsjonene ovenfor Russland tilbake til kalde krig tilstander -staten ikke folket, var nå skumle igjen. Eksemplifisert at selv om Putin ikke lengre var statsoverhode i Russland, så forandret dette ikke persepsjoner blant nordmenn, de ble forankret.

Onsdag 27. februar 2008 hold VG et åpen spørreunde for sine lesere. Leserne fikk anledning til å stille spørsmål til et panel (handplukkede) eksperter, bestående av Aage Borchgrevink fra Helsingforskomitéen, økonom og journalist Irina Jasina og Georgji Sjvedov, redaktør for nettsiden memo.ru og styremedlem i den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial.

Denne spørsmål og svar runden gir et interessant bilde på mediedekningen i Norge, hva nordmenn tenkte om Russland og ikke minst, hvilken vinkling debatten hadde. De mer skråøyde blant oss ville kanskje sette spørsmålstegn på hvorfor svarpanelet ikke også talte et medlem av det russiske statsapparatet, et spørsmål som kanskje også kan fungere som et svar. Gjennomgående for leser-spørsmålene er en palpabel mistro og frykt for et stadig sterkere Russland.

Sitat 18: «Ingen tvil om at Russland blir mektigere og mektigere. Mer og mer nasjonalistisk, er vel også reelt. Og de strammer grepet om naboer rundt seg på andre kanter enn der vi bor. Kan de finne på og expandere seg såpass at vi blir slukt, nå når EU OG USA snart vil bli, skal vi si, pusekatter??»⁴⁴

---

⁴³ Spøker med Presidenten, Dagbladet, 24.03.2008

⁴⁴ Russland etter Putin, VG nett, 27 februar 2008

Presidentvalget virket også å innstille mistro blant Ole og Kari på berget, flere av innleggene virker å presuponere at den russiske stat har komplett makt over sitt folk, og benytter det til å manipulere valget.

Sitat 19: «Hvorfor så høy prosentmåling på Medvedev? Hvorfor velger så mange av Russerne å røste på han? På grunn av den enorme statlig betalte valgkampanjen? Eller mener alle at han faktisk har en bedre politikk enn de i opposisjonen? Eller røster de bare på han pga at de ikke vet noe annet? Eller av frykt for staten?»

Mer interessant enn kanskje spørsmålene er svarene som blir servert av ekspertpanelet. Eksempelvis forklarer spørsmålet over ved å påstå at siden «De fleste russere»⁴⁵ får sin informasjon fra statlige og derfor baserte TV-kanaler så, i klartekst, vet de ikke bedre. Videre avfeies det faktum at russere hadde det bedre i 2008 enn under unntakstilstandene på 90 tallet med å skylle veksten på en økning i «verdien på Russlands naturressurser» Dette er et svar som kunne ville få selv den mest nyutdannede økonom til å klø seg i hodet. Slike svar, så vel som spørsmålene som blir i hovedsak stilt bidro nok til å befeste et syn på at det russiske folk uvittig hadde kommet under Putins klamme hånd, og ble manipulert mot ukjente men dystre konsekvenser.

Et av leserinnleggene kom derimot fra en russisk borger:

Sitat 20: «Hei.

Jeg er selv fra Russland(Nord Kaukasus).Alle de jeg snakket med, når jeg er der, støtter Putin og hans politikk.»

Svaret som ble gitt er nærmest forstyrrende lesning, assumpisjonene hagler ned, maskert som beviser. Det siteres til at bare 50% av stemmere fra Nord Kaukasus området stemte, og dette stilles så som direkte bevis for at stemmer fra området må være manipulerte. Eksperten, Gregory Shvedov stiller seg åpent tvilende til leserens påstand om at Putin kan være godt likt i Kaukasus området.

Sitat 21: “As you see, it a big question, how fair were elections last time and, truely, i doubt of Putin beeing so popular in the region of the Caucasus.”⁴⁶

Til tross for økende mistro ovenfor Russland, var realiteten slik at forholdet mellom Norge og

---

⁴⁵ Aage Borchgrevinck, VG nett, 27 februar 2008

⁴⁶ Gregory Shvedov, VG Nett, 27 februar, 2008

Russland forbedret seg på 2000-tallet. I en artikkel publisert i 2010 i nordisk østforum argumenterer *Lars Rowe* og *Geir Hønnestad* for en retur til normaltilstander overfor Russland, sosialt så vel som politisk. I artikkelen males det et mer positivistisk bilde for det fremtidige Russland, samt forholdet mellom Norge og Russland under nytt styre.

Sitat 22: I vår tolkning representerer Putins regjeringstid en tilbakevending til det normale. Det Russland vi har sett utvikle seg på 2000-tallet, er med andre ord ikke en historisk nyskapning.⁴⁷

Hva Rowe og Hønnestad argumenterer for er at den russiske normaltilstanden er en karakterisert av et autoritært styre, slik som under Putin. Et autoritært styre der Russland jobber for å heve seg selv internasjonalt og samtidig ta avstand fra vestlige verdier og impulser. Det unormale var utviklingen, unntakstilstanden en så på 90-tallet under Jeltsin, der Russland nærmest råtnet bort under forsøket med å innføre vestlige styresett og økonomiske reformer. Derfor, under Putins styre er Russland tilbake til sin normaltilstand, og kanskje kan en se forbedringer i fremtiden nå som Russland har returnert til sin rettmessige plass i verden, sett i en historisk kontekst.

Denne artikkelen ble publisert ved inngangen til dette ti-året, og kom derfor i en periode der sidestillingen mellom Putin, stat og Russland var vel implementert i den norske debatten. Publiseringsåret 2010 var også to år etter at Putin gikk av som president. Trusselbildet i Norge ovenfor Russland hadde ikke forandret seg markant, men temperaturen i debatten var redusert. Dette godt hjulpet på vei med at Norge og Russland endte opp med å begrave en 40 år gammel stridsøks i 2010 ved å signere en avtale om en ny grenselinje i Barentshavet.

Rowe og Hønnestad taler altså for et mer nøkternt forhold til et Russland som returnerer til sin rettfulle plass som en fungerende nasjon og avslutter med å bemerke:

Sitat 23:: «Hvis man ser på situasjonen som normalisert, dog med de endringer som 1990-tallet innebar, vil russisk styrkeoppbygging og uttalte stormaktsaspirasjoner miste noe av sin alarmerende effekt. Dette er tross alt en tilbakevending til den historiske normalen, som alt tyder på at den vestlige verden vil måtte forholde seg til i tiden som kommer.»

Det kommende ti-året kom derimot til å øke temperaturen mellom Vesten og Russland, og Rowe og Hønnestad sin prediksjon om hvordan Norge og vesten kom til å reagere på videre russisk styrkeoppbygging skulle vise seg å være i overkant optimistisk.

---

⁴⁷ Rowe, Hønnestad, 2010

4.4 Umoral og mistro

Under min tid som lektorstudent fikk jeg muligheten å velge emnet «Russland er et annet sted» som et av mine valgfrie historieemner. Jeg valgte dog ikke dette emnet, men tittelen på emnet holdt ved meg. Det russiske folk er ikke akkurat som det norske, det tyske, svenske eller amerikanske, dels fordi det russiske folk er, og har alltid vært skeptiske til innblanding fra utlandet. Denne skepsisen kan skyldes at Russland historisk sett er et land omringet av fiender. Invasjon var en konstant trussel for russerne, slik som da kossakerne, franskmenn eller aksemaktene rykket inn over russisk jord. Med en slik forhistorie, kan skepsisen ovenfor utenlandsk påvirkning ha blitt videre forsterket gjennom den nye nasjonalistiske bølgen under Putin. Denne nye nasjonalismen forsøkte på å forene og fremheve det russiske, gjerne gjennom å skape ny patriotisme. Dette ble blant annet gjort ved å fremheve hva Russland har gjennomgått i møte med resten av verden. Hva skjer når nye vestlige impulser dukker opp på russisk jord? Impulser som motarbeider en oppblomstrende nasjonalfølelsen, en nasjonalfølelse som er bygget på et Russland som har lært av sin forhistorie og som ønsker å motarbeide alle former for utenlandsk innblandes?

Årene forut for 2014 var år som var preget av persepsjoner av Russland som et land av dårlige moraler, av rettighetsundertrykkelse og sosiokulturell stagnasjon, eksemplifisert gjennom «Pussy Riot» og nyhetssaker om svekkede homofiles rettigheter i Russland. Økt fokus i vestlige medier ble plassert rundt Russlands håndtering av slike saker, ofte med samme konklusjon.

I kjølvannet av Pussy Riots demonstrasjoner skriver Inga Semmingsen for Dagsavisen den 18. aug. 2012 en artikkel med tittelen;⁴⁸

Sitat 24: «Pussy Riot» funnet skyldig, støttespillere verden over protesterer mot den strenge dommen mot punkkollektivet Pussy Riot. Men i Russland har få sympati med kvinnene.»

Tittel og undertekst illustrerer godt i hvilken retning utviklingen av norske persepsjoner ovenfor Russland kom til å ta i årene fremover. Fra etableringen av Putin og Russland som synonyme fra midten av 2000-tallet går man nå inn i en periode der «Putins Russland» blir fordømt av vesten. Dette skjedde gjerne gjennom kjendiser som fungerte som talspersoner for vesten. Russland ble fordømt for brudd på moral og stagnerende eller tilbakefallene sosial utvikling. Som det kommer frem i underteksten til overnevnte artikkel, var det slik at den

---

⁴⁸ Inga Semmingsen, «Pussy Riot» funnet skyldig, Dagsavisen, 18.08.2012

jevne russer ikke sympatiserte med Pussy Riot sitt budskap, men dette kommer ikke frem som fokuset mediebildet. Dette skillet mellom hva det russiske folk syntes og hvordan dette ble fremstilt i mediebildet fungerte nok som enda et ledd i det stadig utviklende bildet av «Putins Russland»

I artikkelen skrives det:

Sitat 25: «Hvis Putin velger å sette dem i fengsel opprettholdes signalet om at protester vil straffes hardt og han holder på det konservative publikummet i Russland. Samtidig vil det trigge ytterligere protester blant dem han allerede har fremmedgjort, sier Wilhelmsen til Dagsavisen.

Samtidig legger hun vekt på at det er flere russere som setter pris på Putins fokus på lov og orden, framfor individets frihet. Den øverste ledelsen i den ortodokse kirken ser på protesten som grov blasfemi.

En meningsmåling gjort av Levada-gruppen i går, viser at bare 6 prosent har sympati for jentene, mens 51 prosent enten føler irritasjon eller harme, skriver NTB.»⁴⁹

I «Putins Russland» betydde vel støtte fra det russiske folk at Putin hadde oppnådd et slikt nivå av kontroll at han kunne diktere hva folk mente. På denne måten kunne folkelig støtte forsterke persepsjonen av et stadig mer lukket samfunn, styrt av en stadig mer stalinistisk leder. Diskusjon om hvorvidt Russland trengte, ønsket eller på dette tidspunktet var klar for sosiale reformer fra vesten var i stor grad fraværende fra det norske mediebildet, som i stadig større grad sluttet om en uniform fremstilling av vår nabo i øst.

På russisk side derimot, var kampen mot vestlige impulser og anklagene om motstand pågående, eksemplifisert ved den såkalte «agentloven» som ble signert inn av Putin halvveis inn i 2012. Agentloven var nok et aggressivt spill myntet på å hindre vestlig-sinnede og gjerne også økonomisk støttede organisasjoner fra å få fotfeste i det russiske samfunnet. Økende press fra vesten mot Russland ble knyttet opp mot stadig intensifiserende anklager om statlige overgrep ovenfor den russiske befolkning. Dette var nok motivatoren som fasilitere slike lovendringer, eksemplifisert gjennom den 120 000 sterke folkedemonstrasjonen i Moskva før julaften 2011.

I en artikkel med tittelen «Putins nye lover» skriver Helene Skjeggstad.⁵⁰

Sitat 26: « Etter at Vladimir Putin igjen ble president i landet i mai 2012, mener imidlertid menneskerettighetsorganisasjoner og flere eksperter at det i rekordfart er blitt innført flere lover som innskrenker alternative stemmers rettigheter og ikke-statlige organisasjoners handlingsrom.

---

⁴⁹ Inga Semmingsen, «Pussy Riot» funnet skyldig, Dagsavisen, 18.08.2012

⁵⁰ Helene Skjeggstad, Vladimir Putins nye lover, aftenposten, 21.07.2013

Artikkelen legger ut utkast av lovendringer, etterfulgt av eksempler på hvordan disse nye lovene kan, har og kommer til å bli misbrukt i fremtiden. Den underliggende antagelse er at alle av de nye lovene som ble signert inn av Putin har som hensikt å befeste Putins makt og undertrykke det russiske folk. Selv lover myntet på å bekjempe spredning av barnepornografi karakteriseres som bare enda et middel som Putin har for å sensurere sin befolkning.⁵¹

4.5 Oppsummering.

Norske persepsjoner ovenfor Russland i årene mellom 2000 og 2014 er preget av en endring, eller tilbakekomst av trusselbilder. Om vi kan kalle 90-tallet en anormalitet, der folket ble fryktet over staten grunnet en svært svekket stat, var Putins styre en retur til normalen. Både som en norsk persepsjon ovenfor Russland; der staten fryktes over folket, men også en tilbakegang til en historisk normal i det russiske styrkeforholdet.

Hva enn man måtte mene om Putin, så må det være hevet over enhver tvil at Russlands økonomiske og indre sikkerhet forbedret seg fra krisetilstandene på 90-tallet. Russlands oppgang, derimot, kom i skyggen av andre internasjonale stor-nyheter som fattet interessen hos det norske folk. Dette førte nok til at norske persepsjoner ovenfor Russland i noen grad holdt seg uendret et stykke inn i 2000-tallet. I andre halvdel av 2000-tallet derimot så kan en spore dramatiske endringer i nordmenns persepsjoner ovenfor Russland, noe som nok kom av en endring av trusselbildet ovenfor Vladimir Putin.

Perioden markerte en økt interesse for Russlands interne affærer, da især i Kaukasus områdene og i deler av Georgia. Denne interessen manifesterte seg som kritikk, som i stor grad ble drevet av et stadig mer krigstrøtt og moralsk svekket USA. Resultatet var en endring folkeopinionen mot Russland og Putin, speilet i den norske debatten. Hva som fulgte var en svært interessant omstillingsprosess, hvis endelige konsekvens var retur til den førnevnte normaltilstanden. Putin ble i større og større grad tildelt en nærmest umenneskelig egenskap for overblikk og kontroll, som en flerarmet blekksprut som hadde en tentakel i alle sfærer, fra de politiske til de domestiske. Putin var visstnok en diktator som ønsket å kapre en hel nasjon for sine egne formål, hva enn de måtte være.

Denne mediekampanjen mot Putin virker å være svært suksessfull, da Russland ble i større og større grad likestilt med Putin. Om Russland hadde interesser så var det Putin sine interesser.

---

⁵¹ Helene Skjeggstad, Vladimir Putins nye lover, aftenposten, 21.07.2013

Sett i et slikt perspektiv, så er det ikke så vanskelig å tenke seg hvordan persepsjoner ovenfor det russiske folk forandret seg fra frykten for de andre, de som ikke er som oss, tilbake til frykten for den lukkede staten med skumle planer som kan ramme oss.

Nå til dags finner du ikke mange yngre mennesker som har et fiendebilde av en russisk statsborger, isteden finner en kanskje følelser av sympati. Dette kan komme av en vel gjennomført kampanje som portretterer den russiske befolkning som dumme, dumme fordi de lar seg forføre av en mann som Putin, men også stakkarslige fordi de ikke vet bedre, fordi de blir kontrollert. Et bilde som kanskje blir forsterket gjennom «crash-cam» videoer på *youtube*, noe som jeg personlig har observert å være populære blant dagens ungdommer under mine praksisperioder.

I den grad, er noe av persepsjonene fra 90-tallet i live, russere ligner på oss, men er ikke helt som oss, men nå skal man sympatisere, heller enn å frykte.

5. En gammel Fiende, 2014 og videre

Oppbyggingen mot vinter-OL i Sotsji preget mediehverdagen i Norge på nyåret 2014, og mediefokusert var rettet mot skandaler. Dette er i seg selv ikke særlig unormalt forut for et OL. Hva som var atypisk for meningsskiftet denne gang, var fokuset på korrupsjon og pengesluk. Hva jeg selv erindrer best var reportasjene fra Sotsji, om hvordan OL-byen som ble bygget opp fra bunnen av ødela for den lokale befolkningen, naturen og hvilket pengesluk dette var.

Sitat 27: «Hvis vi ser bort fra antall norske medaljer på skøyter, ble det for mye av det meste under OL i Sotsji. Propagandalekene til Putin var effektive, men overdådige og gav et innblikk i både korrupsjon og brudd på menneskerettighetene.»⁵²

Slik ble OL i Sotsji oppsummert i en lederartikkel i Stavanger Aftenblad, og oppsummerer godt hvordan vinter-OL 2014 ble presentert for norske lesere, opulent, kriminelt og umoralsk. Debatten ble nok også hjulpet på vei med at Oslo hadde nylig frarøvet Tromsø muligheten for å sende inn søknad om vertsby foran OL i 2022. Med andre ord ble «Putins OL» nok brukt som en målestokk for hva man ikke ville ha i Norge.

---

⁵² Etter Sotsji, før Oslo, Stavanger Aftenblad, 25.02.2014

OL i Sotsji markerte enden på en til da, skjør fredstid med samarbeid mellom Vesten og Russland, til tross for høye temperaturer i den offentlige debatten forble det en debatt. Kort etter et tungt kritisert OL, eskalerte øst-vest forholdet til det forholdet som griper dagens debatt gjennom Ukraina konflikten.

Denne delen tar sikte på å se på den videre utviklingen av norske persepsjoner ovenfor Russland gjennom mediefremstillinger og diskutere hvorvidt denne debatten har returnert Norge tilbake til kald-krig tilstander hva norske persepsjoner angår.

5.1 Noe rører seg i øst

Norske persepsjoner forut for annekteringen av Krim-halvøya var anspente, men i all hovedsak ikke preget av direkte frykt for Russisk militær ekspansjonisme. Kritikkk ble hevet ovenfor den russiske stat angående pressefrihet, menneskerettigheter og autoritarisme i det norske meningsskiftet, noe som nok fikk enkelte til å lese stalinistiske trekk inn i den russiske stat. I etterkant av Russlands annektering av Krimhalvøya eskalerte den offentlige debatten og dermed også persepsjoner ovenfor Russland.

Lars Rowe har påpekt at norske persepsjoner er nå preget av frykt grunnet et sensasjonalistisk pressekorps som perpetuerer dårlig begrunnet alarmisme istedenfor faktaorientert analyse og veloverveide utspill.⁵³

På den andre siden, gikk den norske regjering også inn i debatten rundt annekteringen av Krimhalvøya med et vestlig bias. *Andrea Sofie Nielssen*⁵⁴ påpeker hvilken situasjon norske statsråder fant seg i. På grunn av et slikt vestlig bias, ble det umulig på ha en faktaorientert analyse eller veloverveide utspill som slik som *Rowe* etterspurte.

Sofie argumenterer for at norske statsråder i realiteten måtte stille seg bak NATO, EU og USA sin linje ovenfor Russland som den overordnede diskurs. Derfor gikk støtte til et vestlig standpunkt foran viktigheten ved å opprettholde et godt samarbeid med Russland. Med andre ord, når Norge, som har sin lojalitet ovenfor vesten blir satt i en situasjon der en måtte velge om en stilte seg på vestlig, nøytral eller russisk grunn, kom Norge til å velge den vestlige.

---

⁵³ Lars Rowe, *Fornuft og Følelser: Norge og Russland etter Krim*, Nordisk Østforum, 05.02.2018

⁵⁴ Andrea Sofie Nielssen, *Norske premisser -En diskursanalyse av regjeringens og mediers oppfatning av Russland*, Universitetet i Oslo, 26.05.2015

På denne måten ble det altså i realiteten umulig for norske statsråder å betrakte Ukraina-konflikten gjennom en ikke-vestlig linse.⁵⁵ Både regjering og medier stilte seg i det vestlige hjørnet, noe som direkte påvirket den videre utvikling av persepsjoner og forestillinger ovenfor Russland i Norge gjennom et stadig mer polarisert meningsskifte. Fra russisk side, var annekteringen av krimhalvøya mer en logisk konsekvens av en utenrikspolitikk som i økende grad ble påvirket av press fra vesten. Som tidligere nevnt, ble økende suksess i Russlands økonomiske vekst møtt med internasjonal fordømmelse omkring Russlands håndtering av domestiske anliggende. *Rowe* argumenterer for at de utviklende anti-vestlige sentimentene i Russland kom som en direkte konsekvens av en hard-linje som ble ført av Putin i frykt for at vestlig-sinnede og støttede opposisjonelle fikk fast grunn å stå på i Kreml. Dette ble eksemplifisert gjennom Putins tale til sikkerhetskonferansen i München i februar 2007. Putin kritiserte vestlig dobbeltmoral, NATO's ekspansjon, amerikansk arroganse og etableringen av dagens missilforsvar i Polen og Romania.⁵⁶

Lovendringer, som *agentloven* var et ledd i denne dreiningen som sørget for å presse øst og vest ifra hverandre istedenfor å føre dem sammen.

5.1.1 Annektering og involvering

Ukraina-konflikten sparket av som et coup-etat av den ukrainske presidenten. Avsettelsen kom som et resultat av opprørsgrupper som motsatte seg at Ukraina skulle knytte nærmere bånd til Russland over EU. I de kommende ukene florerte norske medier om reportasjer som vekte til live bilder fra den kalde krigens høydepunkter. Et kort søk i Atekst viser at i mars måned ble ordene Russland og invasjon benyttet over 100 ganger i norske avisartikler, noe som gir et godt bilde på hvordan situasjonen ble umiddelbart oppfattet i Norge.

I en artikkel fra den 27. mars 2014 blir situasjonen beskrevet som opptrapping til russisk invasjon, støttet av amerikansk etterretning.⁵⁷

Sitat 28: «Russland øker fortsatt antallet soldater ved grensen til Ukraina. En russisk innmarsj øst i Ukraina

---

⁵⁵ Andrea Sofie Nielssen, Norske premisser -En diskursanalyse av regjeringens og mediers oppfatning av Russland, Universitetet i Oslo, 26.05.2015

⁵⁶ Rowe (2018)

⁵⁷ Kjell Arild Nielsen, Russisk invasjon av Ukraina mer sannsynlig, NTB, 27.03.2014.

regnes av USA som mer sannsynlig, ifølge CNN.»

Nyheter om russiske tropper som rykket inn i Ukraina preget nyhetsbildet i Norge og Vesten, støttet opp av lavt-oppløselige satellittbilder. Russland på sin side benektet anklagende om at russiske styrker hadde rykket inn i Ukraina. Artikkelen viser til amerikansk etterretning, som i kjent stil ikke ble eller har blitt substansielt i ettertiden.

Sitat 29: «En ny amerikansk etterretningsvurdering konkluderer med at det er mer sannsynlig enn tidligere at Russland går inn i de østlige delene av Ukraina, skriver nyhetskanalen på sine hjemmesider.

- Amerikanske regjeringsrepresentanter tror den russiske styrkeoppbyggingen gir Moskva mulighet til å gå raskt inn i Ukraina uten at USA er i stand til å forutse når det skjer, skriver nyhetskanalen.

To tjenestemenn i Obama-administrasjonen har beskrevet den nye etterretningsvurderingen for CNN, men de vil ikke identifiseres på grunn av det sensitive innholdet i rapporten.

De to understreker at ingenting er helt sikkert. Men de siste tre-fire dagene har man sett flere bekymringsfulle tegn»⁵⁸

Ettertiden skulle vise at kildene var av lavere kvalitet, da noen storstilt russisk invasjon av Ukraina aldri fant sted, videre trekker artikkelen inn en interessant parallell som uheldigvis ikke blir utforsket tilstrekkelig.

Sitat 30: «Russernes styrkeoppbygging ligner på de tiltakene de militære lederne i Moskva foretok før de gikk inn i Tsjetsjenia og Georgia, både når det gjelder antall enheter og deres kapasiteter, tilføyer tjenestemannen.»⁵⁹

Slik som *Rowe* kommenterte, var diskusjonen i Norge ovenfor Russland preget at alarmisme over faktaorientert analyse. I diskusjonen rundt Russland og Krim var parallellene til Georgia høyst relevante. Slik som i Georgia identifiserte befolkningen på Krimhalvøya seg hovedsakelig som russiske. Den lokale russisk-vennlige befolkningen på Krimhalvøya fryktet også represalier fra en russer-fiendtlig retorikk i vertsstaten. Russiske styrker gikk inn på Krimhalvøya med den offisielle intensjon om å bevare sikkerheten til lokalbefolkningen, alle direkte paralleller med situasjonen i Georgia. Det fantes en verdig diskusjon rundt Russlands tilstedeværelse på Krimhalvøya, for ikke å nevne en verdig diskusjon omkring validiteten til folkeavstemningen som ble holdt blant befolkningen på

---

⁵⁸ Kjell Arild Nielsen, Russisk invasjon av Ukraina mer sannsynlig, NTB, 27.03.2014.

⁵⁹ Kjell Arild Nielsen, Russisk invasjon av Ukraina mer sannsynlig, NTB, 27.03.2014.

krimhalvøya. Slike diskusjoner glimret med sitt fravær i den norske debatten disse turbulente månedene, erstattet av økende trusselvurderinger, slik som i artikkelen over.

Hvordan påvirket da en slik mediehverdag nordmenns persepsjoner ovenfor Russland? *Rowe* argumenterer for to typer trusselvurderinger ovenfor Russland i det norske ordskiftet. Den *konvensjonelle* og den *hybride*.⁶⁰ Artikler som den overnevnte faller inn under den konvensjonelle trusselvurderingen. Der 90-tallet så en taktisk nedgang i persepsjoner om Russland som en direkte trussel, så betød dette ikke at persepsjonene forsvant. Heller kan en kanskje si at de forandret mål -fra det militære til den generelle russiske befolkning. Utover 2000-tallet kan en se en gradvis retur til en slik konvensjonell trusselvurdering, men i større grad knyttet opp mot usikkerhet rundt Putin og hans styre og videre utvikling av Russland. Hendelsene i Ukraina sørget for en retur av disse konvensjonelle trusselbildene i det norske folk gjennom rapportert militær aksjon i et europeisk land. Trusselen lå nå i høyeste grad tilbake i Russlands militære makt, sammensatt med et skeptisk blikk til intensjonene til den russiske stat. Det alarmistiske mediebildet blir dog, ifølge *Rowe* temperert ved de årlige trusselvurderingene fra den norske militære etterretningstjenesten, som selv etter Ukraina-konflikten ikke vurderte Russland som en direkte trussel ovenfor Norge.

5.2 Reductio ad Putinum

I kjølvannet av Ukraina-konflikten og Russland annektering av Krim-halvøya var det norske ordskiftet som nevnt, preget av usikkerhet og frykt for russisk ekspansjonisme. Eksemplarisk illustrert gjennom NRK sin sorsatsning *Okkupert* fra 2015, en tv-serie hvor Russland okkuperer Norge grunnet Norges stans i oljeproduksjon. Serien omkranser populærkulturen i Norge i 2015. Serien kom på tv-skjermene i en periode der anti-olje og gass partiet *miljøpartiet de grønne* gikk til sitt beste valg i 2015, og persepsjoner omkring Russland etter Ukraina-konflikten enda var i en slags stase siden 2014. Denne stasen ble eksemplifisert gjennom Norges sittende statsminister, *Erna Solberg* sin beslutning om å ikke delta i feiringen av seiersdagens 70 års jubileum i Moskva.

---

⁶⁰ Rowe, 2018

Sitat 31: Vi har respekt for at dette er Russlands feiring av seieren i 2. verdenskrig, og vi vil gjerne markere verdenskrigens slutt sammen med Russland. En rekke internasjonale ledere har imidlertid gjort det klart at de finner det vanskelig å stå på tribunen i Moskva og hilse soldater som har vært med på å okkupere og annektere Krim og å gjennomføre ulovlige væpnede aksjoner i Øst-Ukraina - side om side med russiske politikere og generaler som har fattet beslutningene om disse ulovlighetene. Også statsminister Solberg har derfor avslått å delta.⁶¹

Fra russisk side ble avgjørelsen om å ikke delta i seiersdagen sett på med usympatiske øyne, i en mail til AFP svarer Russlands Oslo-ambassadør

Sitat 32: "It's definitely very regrettable that in the... 70th anniversary of the victory of World War II, the authors of the series -- as if they had forgotten about the heroic contribution of the Soviet army in the liberation of northern Norway from Nazi occupants -- decided in the worst Cold War traditions to frighten the Norwegian audience with a non-existing threat from the east,"⁶²

Avgjørelsen om å ikke delta ble delt av flere land, men falt nok tungt for flere russere, så vel som nordmenn nærmere grensen. I en lederartikkel for Sør-Varanger avis skriver *Randi Fløtten Andreassen*.⁶³

Sitat 33: « Det er ikke Putin som skal hylles 9. mai, det er krigens mange millioner falne som skal minnes.»

Hva *Andreassen* argumenterer for er å holde to tanker i hodet samtidig, at selv om Norge stiller seg uenig til utviklingen i Russland, og hendelsene i Ukraina så må Norge klare å skille mellom statlige relasjoner og folkelige relasjoner.

Sitat 34: «For det vil, slik vi ser det, være utrolig pinlig dersom Norge ikke blir representert i Moskva 9. mai. Like så mye som det ville være kjempeflaut om ikke Finnmark fylke skulle være representert under markeringene i Murmansk og Sør-Varanger kommune ikke skulle stille opp i Nikel. Det er absolutt ikke en hyldningsfest for Putin og Putins politikk som skal skje 9. mai. Det er tvert imot en hyldest til alle de russere OG andre allierte, som ofret livet for Norges, din og min frihet. DE fortjener at vi stiller opp. Det russiske folk fortjener at vi stiller opp. Putin og hans politikk er akkurat i denne situasjonen fullstendig underordnet.»⁶⁴

---

⁶¹ Brende. B, Forholdet mellom Russland og Norge, VG, 10.04.2015

⁶² Norway 'occupation' TV show irks Moscow, AFP, 05.09.2015

⁶³ Randi Fløtten Andreassen, Du må takke ja, Erna, Sør-Varanger Avis, 29.03.2015

⁶⁴ Randi Fløtten Andreassen, Du må takke ja, Erna, Sør-Varanger Avis, 29.03.2015

Det er kanskje ikke så overraskende at kommunen som deler grense med Russland, og som så størst kulturutveksling med Russland, både på 18-1900-tallet og på 90-tallet ikke stiller seg på samme linje som den norske regjering eller nødvendigvis deler de samme persepsjonene ovenfor Russland. I lederen argumenteres det sterkt for å skille mellom folk og stat i Russland, en egenskap i den norske persepsjonsutviklingen som ser ut til å være i større grad forbeholden de nordligere fylker og kommuner i Norge. Finnmarkingene hadde ikke glemt hvem som befridde dem fra Tyskerne under andre verdenskrig, eller at deres russiske naboer faktisk er mennesker også. Altså, noe mer enn en «de andre» som en kan tilegne de egenskaper som best passer i hvilket Overton vindu⁶⁵ som var rådende for tiden.

Der 2015 mer sementerte Russlands plass som en trussel i øst gjennom den offentlige diskurs kom 2016 til å videre differensiere og komplisere trusselbildet.

Året ble preget av en rekke utviklinger på en internasjonale arena. Russland hadde nylig gått inn i Syria på invitasjon fra Syria for å bekjempe IS, Europa så store utfordringer gjennom migrasjon fra Afrika og midtøsten, Storbritannia gikk ut av EU i hva som i dag er kjent som brexit og i USA ble Donald J. Trump valgt til president. Felles for alle disse store internasjonale hendelsene var Russisk involvering.

Forut for Brexit var det interesse for hva Russlands syn på referendomet var, og implisitt hva Russland ønsket utfallet skulle være.

Bare 6 dager før avstemmingen ble Putin stilt spørsmålet av en engelsk journalist:

Sitat 35:

Britisk journalist: "...It is said that only Russia will welcome a potential Brexit... Mr President, what is Russia's position on the referendum? If Britain chooses to leave the EU, how will Russian-British relations be affected on the world stage?

Putin: "I think this is quite rude to assign fault or responsibility for absolutely any problem that affects Europe. Why are you making a scarecrow out of Russia? ...What I'd like to say is that it is absolutely none of my business, it is only the business of the people of the UK. ...I have a personal opinion on whether Brexit is good or bad, But I will refrain from offering my opinion because I don't think it would be correct of me to do so. Whatever I say will be used to manipulate public opinion towards Russia's favoritism for one decision over another. This is only the business of the EU and the people of the UK."⁶⁶

---

⁶⁵ Overton vinduet er et konsept som omhandler hvilke ideer som er passende å diskutere i offentligheten i et gitt øyeblikk.

⁶⁶ Putin, Russia Today, 17.06.2016

Putin henter til at hans stemme for eller imot kunne og kom til å bli brukt til å manipulere valget i Storbritannia og av den grunn ikke ville uttale seg. Putins uttalelse kan tolkes som quasi-konspiratorisk, men i realiteten var dette hvilken situasjon Putin og Putins Russland befant seg i vestlig diskurs. I kjølvannet av brexit skrives det i en artikkel fra Dagbladet med overskriften *Derfor liker Putin brexit -kan smile hele veien fra Kreml til Krim:*

Sitat 36: «EGEN FRAMGANG er vel og bra. Men andres ulykke er heller ikke å forakte. Omtrent sånn kan man oppsummere den russiske reaksjonen på den britiske folkeavstemningen»⁶⁷

Artikkelen bruker fruktig språk for å hamre ned poenget at brexit var til Russlands fordel. Russland står nå styrket ved at EU svekkes og videre at brexit kunne bidra til å svekke eller oppheve de økonomiske sanksjonene ovenfor Russland i kjølvannet av Ukraina-konflikten.

Dette synspunktet var delt i flere vestlige land, og fungerte som en forlengelse av retorikken som hadde sitt opphav i motstand mot Russisk fremgang. Slik som vesten hadde satt en stopper for russisk ekspansjon med krim-krigen på midten av 1800-tallet, hadde krim-krigen nummer to fungert på samme måte; gjennom økonomiske sanksjoner, sanksjoner som nå var truet gjennom brexit.

Retorikken brukt mot Russland forut for, under og etter brexit kan tolkes som en del av hva Rowe kalte for den *hybride trussel*,⁶⁸ Denne trusselvurderingen kom til å prege både debatten og den videre persepsjonsutviklingen i Norge ovenfor Russland frem til i dag. Den *hybride trussel* skiller seg fra den *konvensjonelle trussel* ved at den ikke kommer av frykt for militær ekspansjon eller frykt for åpen konflikt. Trusselen kommer heller fra skulte hold, diplomati og direkte eller indirekte påvirkning, slik som under brexit, men også gjennom såkalt: *cyberkrig*.

I kjølvannet av det amerikanske presidentvalget på tampen av 2016 ble det rettet anklager mot Russland fra sittende president i USA; Barrack Obama om innblanding i det amerikanske valget. Detaljene var kanskje ikke klare, men i hovedsak dreide anklagene seg om hvorvidt Russland hadde hacket og deretter lekket e-poster fra demokratene under valget.

Hva som fulgte var utvikling og en overtagelse av den *hybride trussel* over den *konvensjonelle trussel* i mediebildet og offentlig diskurs, i Norge så vel som resten av

---

⁶⁷ Morten Strand, *Derfor liker Putin brexit*, Dagbladet, 25.06.2016

⁶⁸ Rowe, 2018

Vesten. Ordene «*Russia hacked the elections*» hang ved, noe som nok gjorde at mange antok at Russland hadde på en eller annen måte «hacket» selve stemmeprosessen. Utviklingen i den pågående hackingssaken smittet over på det norske mediebildet. anklagelsene lå løst på leppene og linjene mellom hva som skjedde og hvem som måtte stå bak ble stadig mer uklare.

Det problematiske med oppkomsten av den *hybride trussel* i den norske persepsjonsutviklingen er hvor nærmest tiltenkt uklare definisjonene er. Rowe kommenterer på hvordan nærmest et hvert russisk tiltak kan innlemmes inn i et stadig mer omfattende narrativ om Russlands *hybride krigføring*⁶⁹. Det problematiske med at debatten tar en slik vending er at debatten omformes til en slags selvoppfyllende profeti. Om debatten stipulerer et de-facto standpunkt ovenfor uttalelser fra russisk media som en forlengelse av Kremles vilje og derfor også blikk inn i Putins planer for verden, er ikke debatten nyansert mer enn den er skummel. I prosessen der Putin tildeles stadig utvidede motiver, der alt som relaterer til eller kommer fra Russland tilskrives Putins vilje eller involvering, problematiseres diplomati og samarbeid. Et hvert håp om normalisering mellom USA og Russland under Donald J. Trump som president ble torpedert av hacking anklagene og de påfølgende anklagende om et privat samarbeid mellom Trump og Putin. Reductio ad Putinum, et argument til Putin, om du knyttes til Putin, så taper du.

5.3 Det russiske trollet

I kjølvannet om anklagene om russisk involvering i presidentvalget ble den gjennomsnittlige nordmann bombardert av nyheter relatert til den *hybride trussel*. Godt hjulpet på vei av den grundige dekningen av den pågående etterforskningen over havnebassenget i vest.

Som en del av denne utviklingen, oppsto det et nytt fenomen i den norske persepsjonsutviklingen; russiske troll⁷⁰, nett-troll, vel og merke.

Nyheten om den finske journalisten *Jessikka Aro* sine undersøkelser⁷¹ av såkalte

---

⁶⁹ Rowe, 2018

⁷⁰ *Troll* benyttes som begrep om noen som med viten og vilje antagoniserer andre over internett med intensjon om å skape splid og konflikt rundt et tema

⁷¹ Trond Lepperød, Hun avslørte den russiske trollfabrikken, Nettavisen 06.10.2017

trollfabrikken i St. Petersburg vakte stor interesse i norske og utenlandske medier. Utallige artikler ble publisert av norske som vestlige medier som relaterte til *Aro* sine funn. I korte trekk mente *Aro* å kunne bevise at det fantes et bygg i St. Petersburg der en mengde mennesker jobbet dag ut og inn med å spre Kremles propaganda i sosiale medier og generell desinformasjon myntet på å diskreditere utenlandske aktører og statelige kritikere. I en artikkel publisert i *Nettavisen* 6. oktober 2017 svarer *Aro* på følgende spørsmål:

Sitat 37: «- Er det ditt inntrykk at denne informasjonskrigen er koordinert og hvordan er den koordinert? Har russerne en tydelig plan og en strategi med dette?

- Den er i høyeste grad koordinert, men alt som kan koble dette til den russiske staten blir forsøkt skjult. For eksempel da jeg var på sporet av trollfabrikken, var det umulig å finne noen koblinger til russiske myndigheter. Denne virksomheten var satt opp slik at den så ut til å være etablert av en patriotisk forretningsmann. Dette er noe mange av disse operasjonene har til felles. De opererer i det skjulte. Det kan bety at for eksempel en norsk fredsaktivist kan være én som faktisk får sine føringer og kanskje også penger fra folk som står i forbindelse med russiske myndigheter. Summene som Russland legger i denne type informasjonsaktivitet er enorme. Se bare på den russiske nyhetskanalen RT, som liker å fremstille seg selv som et vanlig nyhetsmedium. Det de driver med er desinformasjon og Kreml-vennlig propaganda på flere språk.»⁷²

Til tross for at *Aro* innrømmer å ikke kunne spore den såkalte trollfabrikken til russiske myndigheter blir dette fremstilt som bevis for sammensvergelse, noe som styrker argumentet heller enn å svekke det. Dette fører tilbake til problematikken i den nye *hybride trussel* -om det stammer fra Russland, så stammet det fra Kreml.

Videre, åpnet nok reportasjen om Russlands trollfabrikk opp for mistro ovenfor debattanter og generelle ytringer som ikke tok åpen avstand fra alt russisk. Den underliggende antagelse ble derfor at slike mennesker kunne også være på Kremles lønningsrull.

Dette belyser det problematiske i utviklingen av det *hybride trussel* narrative i Norge og Vesten. Stadig færre stemmer som ikke var overordnet skeptisk ovenfor all informasjon som kom fra Russland deltok eller fikk delta i debatten i Norge eller vesten. Den *hybride trussel* også kunne bety at ikke bare russiske medier, men også enhver som talte for moderasjon eller faktabasert analyse i diskusjon om Russland kunne være Putins lønnede

---

⁷² Trond Lepperød, Hun avslørte den russiske trollfabrikken, *Nettavisen* 06.10.2017

agent. I et slikt klima er det vanskelig å se for seg at trusselnivået kunne stabiliseres. De som talte fra et Russisk perspektiv gjennom mediekkanaler som Russia Today gjorde dette kun fordi de var en propagandakanal. De som stilte seg skeptisk til den rådende persepsjon rundt den *konvensjonelle* og *hybride trussel* som Russland stilte ovenfor Norge var per definisjon inhabil.

Begrepet *russisk troll* fant mer og mer fotfeste i dagligtale. Under slike omstendigheter, hvordan kan det være mulig å reversere den persepsjonelle utviklingen i Norge?

Nå skal det nevnes at jeg ikke argumenterer for at Trollfabrikker ikke eksisterer, eller at Russland ikke bedriver *cybervirksomhet* ovenfor andre land. Hva jeg argumenterer for er en påfallende mangel på krav om etterprøvnbarhet relatert til anklagelsene rundt slik virksomhet. En mangel på generell velvurdert og faktabasert analyse og debatt rundt temaet. Den alarmistiske naturen i mediebildet de siste årene forankrer en stadig mer antagonistisk retorikk ovenfor Russland i mediebildet så vel som blant Norges generelle befolkning.

Kombinasjonen av en *konvensjonell trussel* og den *hybrid trussel* har preget mediebildet i Norge i 2018. Eksemplifisert i kjølvannet av Storbritannias anklage om at Russland forgiftet en tidligere russisk spion og hans datter. Mediebildet har vært dominert av nyheter som øker, heller enn å senke temperaturen i det norske trusselbildet ovenfor Russland. At russiske diplomater ble utvist i stor stil fra den vestlige verden faller inn under samme paraply som de økonomiske sanksjonene etter Ukraina-konflikten.

Ramifikasjonene rundt å isolere Russland diplomatisk ble heller ikke viet stor spalteplass i norske aviser, eller tatt opp i den pågående debatt. Heller ble det lagt større fokus rundt Syrias sittende leder, Bashar al-Assad. Dette fokusskiftet kom i kjølvannet av anklagene omkring Assads tredje kjemiske angrep på sivilbefolkningen i Syria. Kombinert med at Russlands på sin side truet med gjengjeldelse om Vesten, med USA i ledelse angrep Syrias sittende styresmakter. Slag i slag kom det også nyheter om at Russland visstnok hadde hacket datasystemer i flere land.

Anklagene om russisk hackervirksomhet stiller seg sist i en lang rekke anklager som innlemmer utviklingen av den *hybride trussel* i Norge. I en artikkel fra 16 april 2018 publisert i dagbladet skrives det:⁷³

Sitat 38: «Fryktet «hevn

---

⁷³ Nicolai Eriksen, USA og Storbritannia slår alarm: Russland-støttede hackere står bak gigantisk globalt dataangrep, Dagbladet, 16.04.2018

Nyheten kommer bare timer etter at den britiske avisa *The Times* meldte at landets statsminister, Theresa May, har mottatt etterretningsrapporter som tyder på at Russland-baserte hackere forbereder seg på et omfattende cyberangrep.

Ifølge avisa antyder rapportene at det ventede angrepet kan føre til avsløring av pinlig eller kompromitterende informasjon om blant annet britiske ministre og parlamentsmedlemmer.

Ifølge avisa har britisk etterretning forberedt seg på nettopp et slikt angrep, som en form for hevn for Storbritannias svar på nervegiftangrepet i Salisbury, og helgas amerikanskledede luftangrep på Syria.»⁷⁴

Uttalelsene som blir sitert til i artikkelen virker å henge seg på et allerede befestet narrativ i vesten omkring Russlands metoder og intensjoner angående den såkalte *cyberkrigen*. Det påstås at Russland nå skulle innhente sensitiv informasjon for å så lekket disse til befolkningen gjennom *Wikileaks*, slik som da de hacket DNC⁷⁵ i 2016. Nyheten utviklet seg så til og også omhandle at private menneskers informasjon kunne også være lekket. Slik som *Rowe* tar til orde for, virker det som om det er kort vei fra at noe forferdelig eller uventet skjer til at det bekreftes at det var Russland sin feil.⁷⁶ I tillegg i dette har man også problematikken rundt at slike anklager mot Russland kildefestes med rapporter og kilder som av sin natur ikke kan oppgis i sin helhet eller bli gjennomgått. Sitatet «vi har sikre kilder» eller «we have reliable Sources» blir bare vanligere og vanligere i dekingen om Russlands involvering.

Avslutningsvis er det verdt å diskutere tilbakegangen til normaliteten, og veien videre. *Rowe* og *Hønnestad* argumenterte for muligheten for at en retur til normaltilstanden i Russland betydde også en retur til normaltilstanden i forholdet mellom Norge og Russland.⁷⁷

De kommende årene har bevisst at dette ikke virker å være tilfellet, i alle fall ikke som tiltenkt. Jeg sier meg enig med *Rowe*, at normaltilstanden i Russland ikke sammenfaller med utviklingen vi så i Russland på 90-tallet, som var en unntakstilstand. Et sterkt sentralstyrt Russland med en sterk posisjon i den internasjonale arena er Russland i normaltilstand. Et Russland som er et svekket eller feilende demokrati, rikt på kriminalitet og korrupsjon er ikke et Russland i normaltilstand.⁷⁸

---

⁷⁴ Nicolai Eriksen, USA og Storbritannia slår alarm: Russland-støttede hackere står bak gigantisk globalt dataangrep, *Dagbladet*, 16.04.2018

⁷⁵ Democratic National Committee

⁷⁶ Rowe (2018)

⁷⁷ Rowe og Hønnestad (2010)

⁷⁸ Rowe (2018)

Norge, som en del av, og sammen med Vesten har motsatt seg selve ideen om at Russlands normaltstand er hva vi ser i dag, og det er i dette skjæringspunktet vi ser økt intensitet mellom Russland og Vesten.

I anerkjennelse av dette er det da verdt å spørre seg om vi graviterer tilbake til den kalde krigen, da linjene var klare, der venner, fiender og uvenner var kjent?

I tillegg til den stadig mer udefinierbare *hybride trussel*, ser vi en eksplosiv økning av meninger om i hvilken grad Russland også er en *konvensjonell trussel*. En lengre artikkel om Russlands marine, publisert i Maritimt Magasin sitt Historie blad avsluttes med en bekymringsmelding omkring forholdet mellom USA og Russland, etterfulgt av noe en kunne ha forventet å ha lest ved inngangen av 80-tallet.

Sitat 39: «De Amerikanske sanksjonene skyldtes hårdnakkede påstander om at Russland hadde forsøkt å påvirke presidentvalget i USA i 2016 – noe Putin benekter – og videre Russlands okkupasjon av Krim. Putin uttrykket skuffelse over forverringen av forholdet til USA. Hvordan vil det i så fall påvirke bruken av de nye Leader-klasse destroyerne – på verdenshavene og eventuelt langs norskekysten? Etter nedleggingen av kystfort og salget av ubåtbasen Olavsvern er Norges kystforsvar svekket. Hva har den norske marine å forsvare vår lange kyst med?»⁷⁹

I denne artikkelen ser vi en tilbakegang til en tid der det var øst mot vest, med Norge og NATO i det vestlige hjørnet, og Sovjetunionen og Russland i det andre. På den andre siden har vi den *hybride trussel* som drar direkte paralleller til det skyggediplomatiske spillet som fant sted under den kalde krigen og falmede diplomatiske forhold mellom øst og vest. Eksemplifisert gjennom gjentatte runder av diplomatiske utvisninger fra begge hold. *Sven G. Holtmark* betitlet sin bok *Naboer i frykt og forventning*. Tittelen henviser til det forholdet som har vært gjeldene mellom Norge og Russland i forventning gjennom samarbeid og frykt for naboen i øst.⁸⁰ Det kan hende at vi nå i Norge beveger oss mot en tid der frykt og forventning nærmer seg synonymer, heller enn motsetninger, en retur til en normaltstand eksemplifisert gjennom den kalde krigen.

Blant den gjennomsnittlige nordmann er nok svaret om en ser en tilbakegang til den kalde krigen både ja og nei. Utviklingen av norske persepsjoner gikk fra håp om fremtiden og

---

⁷⁹ Mauritz Sundt Mortensen, Russlands marine: Uberegnelig maktfaktor i storpolitisk drama, Maritimt Magasin – Historie, 06.2017

⁸⁰ Sven G. Holtmark, 2015, s 635-639

tanker om et vestlig Russland ved inngangen av 90-tallet, til fremmedfrykt og fremmedgjøring ved utgangen. Hvordan Russland endret seg forandret nok ikke persepsjoner, så mye som hvordan karakteristikken av Russland ble i større grad knyttet opp mot en generell karakteristik av dens ledelse. En gikk bort fra hva én tenkte om det russiske folk, tilbake til hva én tenkte om den russiske stat. Tilbakegangen til den russiske normaltilstanden slik som Rowe beskrev det⁸¹, betydde kanskje også en tilbakegang til en normaltilstand i den norske befolkning sin persepsjon av Russland. Om en ser på hva ungdommer på en yrkesskole i Tromsø mener om Russland, ser en kanskje tegn på hvordan mediebildet har påvirket dem. Russland fremstår som et slags amalgam av Putin, russisk militær trussel og russere i populærkulturen. Den russiske stat er kanskje skummel og det russiske folk ligner på, men er ikke riktig som oss. Kanskje morsomt i juxta posering med Norge, men kanskje også derfor, noe farlig.

5.4 Oppsummering.

I årene som bygde opp mot hendelsene i 2014 så en økning i karakteristikker av Russland som et slags vestlig motsetning. Et land der sosiokulturelle revolusjoner ble kunstig undertrykt av en stadig mer diktatorisk stat. Dette fungerte nok som et tilbakekast til forestillinger om Russland som «de andre», men denne gang uttrykt gjennom avsmak ble rettet mot stat heller enn folk. Dette til tross, unnslipper nok ikke den gjennomsnittlige russer stemplet fullstendig. Det utviklet seg kanskje en slags, *soft bigotry of low expectations*⁸² rundt norske persepsjoner av russere generelt. Noe som kan ha kommet som et resultat av en vedvarende anklage og oppfattelse av at russiske medier er statseide og derfor propagandakanaler som sprer misinformasjon til sin befolkning.

Ved inngangen til 2014 akselererte konflikten mellom øst og vest i en skala uten sidestykke siden Sovjetunionens fall. Dette skjedde først ved unison fordømmelse og degraderende karakteristik av vinter OL i Sotsji. Deretter ved innlemmelsen av Krim-halvøya inn i den russiske føderasjon og anklagene om russiske styrker som på hemmelig vis deltok i den ukrainske borgerkrigen.

I realiteten var nok Ukraina-konflikten mer en naturlig konklusjon av vestlig og russisk

---

⁸¹ Rowe (2018)

⁸² Et populærbegrep som henviser til idéen om at noen folkegrupper er for dumme eller ikke i stand til å operere på samme nivå som alle andre, selv om en i utgangspunktet mente å tale til fordel for slike folkegrupper.

politikk. Russland på sin side gikk inn i Krim under påskudd av å beskytte den russiske majoritetsbefolkningen på halvøya, men også med undertoner om motsettelse av NATOs ekspansjon østover. USA, NATO og EU på sin side fordømte Russlands aksjoner som militær ekspansjonisme og iførte økonomiske sanksjoner ovenfor Russland.

Her på berget ble konflikten portrettert gjennom linsen av den vestlige interessensfære, noe som gjennom elimineringsprosessen nærmest umuliggjorde en norsk debatt omkring konflikten der både østlige og vestlige interesser ble diskutert. Norge måtte ta et vestlig standpunkt. Som et direkte resultat, ble den norske samtalen i mediene unyansert grunnet et bias for det vestlige synspunktet. Dette kan ha videre akselererte utviklingen av hva Rowe⁸³ kaller den *Konvensjonelle trussel* i nordmenn ovenfor Russland.

Returen av Russland som en *konvensjonell trussel* ovenfor Norge ble best eksemplifisert gjennom TV serien «Okkupert», tanken om en ekspanderende og militaristisk Russland hadde nådd et punkt der den ble en del av populærkulturen, mer en bare en del av den pågående debatten om trusselvurderinger i Nord.

I kjølvannet av Ukrainakonflikten senket temperaturene seg noe. Russland hevet seg som en internasjonal aktør gjennom deltagelse i Syriakrigen i promotert kamp mot IS. Dette skjedde gjennom at Russland motsatte seg USA i en krig som for mange nordmenn gav et gys tilbake mot 2000-tallets krig mot terror. Som under krigen mot terror, resulterte dette i økt tensjon mellom øst og vest. Russland, men egentlig Putin, ble dratt inn i debatter Russland forsøkte å holde seg utenfor, slik som under migrasjonskrisen i 2015 og brexit i 2016. Dette var nok den spede begynnelsen for en eskalering i hva Rowe⁸⁴ kaller den *hybride trussel*, som toppet seg før inngangen av 2017, der Russland og Putin ble beskylt for å ha blandet seg i det amerikanske presidentvalget.

Hva som lå i denne, ikke riktig nye men ny-aktuelle trusselbildet ovenfor Russland i Norge og Vesten var forestillingen om at Putin benyttet seg av såkalt *cyberkrig*. Hva som skulle være årsaken bak slik cyberaktivitet blir ofte ikke utdypet i den norske debatten. I hovedsak blir slik aktivitet presentert som en slags russisk represalie for de økonomiske sanksjonene som vesten påførte Russland etter Ukraina-konflikten.

Trusselbildet ovenfor Russland i Norge var nå særlig komplisert. Gjennom nyhetsartikler som ofte, med ukjente eller uetterrettelige kilder fortalte om hvordan Putins Russland nå forsøkte å undergrave alt fra Vestlig demokrati, til dens økonomi. Nyheter om slike overtramp kom ofte fra USA, som var fult opptatt av å bevise russisk involvering, samt

---

⁸³ Rowe (2018)

⁸⁴ Rowe (2018)

sammensvergelse med nyvalgte president Trump. Samtidig med et stadig voksende bilde av den *hybride trussel* fulgte hyppige oppdateringer fra konflikten i Syria. En konflikt der USA og Russland støttet forskjellige sider i konflikten. Slik bidro den norske debatten til å bygge opp under frykten for hvilken *konvensjonell trussel* Russland stilte ovenfor verden. Dette fordi den norske debatten er skjebnebelagt et vestlig synspunkt, og dermed et USA-sentrisk synspunkt. Debatten ble videre trukket i retning et russisk trussel narrativ med nyheter om nye våpensystemer under utvikling i Russland.

I en slik mediehverdag, saturert av trusselvurderinger og konflikter er det vanskelig å tenke seg at ikke mange nordmenn ble mer bekymret ovenfor sin nabo i øst.

6. Sammendrag

Formålet med denne oppgaven har vært å se på hvordan forholdet mellom Norge og Russland har blitt portrettert i den norske debatten. Hensikten var å se på hvordan den norske debatten portretterer Russland og hvordan den har påvirket utviklingen av norske persepsjoner ovenfor Russland og dens befolkning

Forholdet mellom Russland og Norge har en forhistorie som strekker seg århundrer tilbake i tid. Fra de første russiske fiskere og handelsmenn som krysset norskegrensen i nord, eller la til i «isfrie havner» i Norges ytterste ekstremiteter har nordmenn og russere samhandlet med hverandre. I en tid der nasjonal tilhørighet sto langt svakere, i en del av Europa mindre opphengt i akademiske tanker og synserier omkring imperiebygging. I Norges nordligste landsdeler møttes nordmenn og russere som naboer, så vel som konkurrenter og handelspartnere. Denne hverdagslige samhandlingen sto i sterk kontrast med karakteriseringen av Russland som pågikk i de akademiske sirkler i de europeiske stormaktene.

Russland hadde forsøkt å gjøre seg gjeldende i et statisk Europeisk verdensbilde. Peter den Store moderniserte Russland gjennom å se til Vesten, St. Petersburg sto som et monument til en stadig snevrere linje mellom Øst og Vest. Det russiske militæret slo tilbake Napoleons støt mot Moskva, noe som sendte sjokkbølger gjennom Europa. Oppstandelsen av Russland som en ny stormakt i Europa ble møtt med motstand. De

lærde motsatte seg ideen om et europeisk Russland, og spådde i Europas ved å se til fallet av Roma. Barbererne var ved porten av sivilisasjonen men Europa skulle motsette seg.

Resultatet av en slik retorikk ovenfor Russland resulterte i en slags Europeisk isolasjon ovenfor Russland. Russisk ekspansjon ble blokkert gjennom Krim Krigen. Sverige som selv ønsket å delta i Krim Krigen i håp om retur av hva som er dagens finske territorier fra russerne, dro sin nye unionsfelle Norge inn i trusselbildet av Russland. Novembertraktaten ble nedfelt som en garanti mot russisk aggresjon i nord og selv om traktatens premisser bygde på en løgn, gjorde det lite for å demme opp under et voksende trusselbilde i Norge ovenfor Russland.

De norske akademikere som dro sine impulser fra Danmark, som igjen dro sine fra Storbritannia og Frankrike resulterte i et lignende syn i Norge som i fastlands-Europa. Russland er en trussel, russere er ikke som oss, russere er hvorfor vi trenger et forsvar.

I sterk kontrast med utviklingene sør for polarsirkelen fortsatte den mer mundane hverdagen i nord. Spasmene fra sivilisasjonen i sør nådde visstnok ikke så langt nord og det sunne samarbeidet mellom naboer med bedre ting å gjøre fortsatte upåvirket. Russiske fiskere, tømrere, koner og barn slo seg ned, handlet i korn, materiale og fiskeriutstyr med sine norske naboer. Varene som ble utvekslet var varer en trengte for å overleve så langt nord. Tanker om overlegenhet eller russere som «de andre» over grensen var nok ikke på nordmennes lepper.

Dette stod i sterk kontrast med utviklingen ellers i Norge og stormaktene i Europa, som over de neste hundre årene vekslet mellom åpen frykt og uro ovenfor Russland.

6.1 Debatten ovenfor Russland

Hva som er viktig å forstå om den norske debatten ovenfor Russland, om denne tar form gjennom nyhetsformidling eller populærkulturelle uttrykk som film, serier og de nyere sosiale medier, er Norges posisjon i det Øst-Vestlige dikotomi. Norge har alltid vært en del av den vestlige interessesfære, noe som vi si at Norge knytter sine nasjonale interesser opp mot et vestlig geostrategisk verdensbilde. Videre drar Norge også kultur og populærkulturelle føringer fra den vestlige verden. Sett med en slik linse, er det lettere å forstå *unntakstilstanden* i Norge ovenfor Russland på 90-tallet, og den gradvise returen til hva en kan kalle en *normaltilstand*.

Oppløsningen av Sovjetunionen førte med seg en rekke håp om fremtiden i et Norge som inntil nylig levde i frykt for at en verdenskrig skulle bryte løs rett ved norskegrensen.

Russland skulle bli demokratisk, kapitalistisk og innlemmes i vesten. Inntil oppløsningen var trusselbildet ovenfor Russland i Norge tett knyttet opp mot hvilken *konvensjonell* trussel Østen stilte ovenfor Vesten. Slik sett var forholdet mellom Norge og Russland simplistisk, oss mot dem, øst mot vest, godt mot ondt.

Ved oppløsningen av Sovjetunionen ble dette forholdet ikke nødvendigvis ytterligere komplisert, Vesten vant og nå skulle Østen innlemmes. Dette ble eksemplifisert gjennom Berlinmurens fall, der fattige og desperate øst-Berlinere endelig kunne gjenforenes i det rikere Vest-Berlin. I realiteten førte den snarlige introduksjonen av vestlige prinsipper i Russland til en forverrelse heller enn en forbedring. Debatten i Norge skiftet først fokus til hva Vesten og Norge kunne gjøre, mer demokrati, mer markedsfrihet, mer økonomisk støtte. Samtidig førte det gjendannede Russland med seg en bølge av lykkejegere over den nå langt mindre bevoktede norskegrensen. Med turistvisum i hånd søkte de en bedre fremtid, noe som førte til at 1800-tallets handelsmarkeder i grensebyene i Finnmark gjenoppstod.

Det var i disse handelsmarkedene at forskjellen mellom øst og vest igjen ble eksemplifisert i den norske debatten. Vinklingen begynte å skifte, aviser og nyhetsreportasjer rapporterte om hvilken umoral som fulgte den gjenoppståtte Finnmarkshandelen. Russerne ble framstilt i mindre og mindre sympatisk lys, interessen for nyheter som eksemplifiserer en stadig voksende persepsjon av russere som et problem var stadig økende. Der nyheter ikke tilfredsstilte denne interessen, begynte vandrehistorier og spre seg om kriminelle, farlige russere. Med en persepsjon av russere som kriminelle økte også interessen for den «russiske mafia» og knyttet opp mot det kriminelle aspektet fulgte også en forestilling knyttet opp mot prostitusjon, de såkalte russerhorene.

Denne *Unntakstilstanden* i Norge minner om en slags persepsjonell atavisme.

Forestillinger om russere som «de andre» de som ligner men ikke er helt som oss returnerte i moderne tid etter å ha vært nærmest fraværende i 100 år. En slik forestilling ble nok godt hjulpet på vei av en nærmest uslukkelig tørst for nyheter og fremstillinger av nedgangen i Russland under Boris Jeltsin. Subjektet for nordmenns frykt og forventninger var den russiske befolkning, heller enn den russiske stat.

Til tross for kriseårene på 90-tallet, som presterte å svekke et allerede ødelagt Russland etter unionsoppløsningen enda mer, gikk Boris Jeltsin av som sittende president med godord fra vestlige ledere i ryggen. Russlands nye leder, Vladimir Putin, ble også ønsket inn i varmen. Dette skulle markere begynnelsen på en videre utvikling av norske

persepsjoner.

Putin gikk raskt til verks med å omgjøre skadene som ble påført Russland under Jeltsin sitt styre. Debatten i Norge omkring Putin var heller temperert under hans første periode. Russlands posisjon i den internasjonale arena var heller en ettertanke da den offentlige debatten i Vesten, så vel som Norge, fokuserte rundt hendelsene som fulgte 11 sept. 2011.

Det var ikke før at USA sin krig mot terror begynte å høste langt flere kritikere enn støttespillere at debatten igjen satte søkelyset mot Russland.

Russland hadde styrket seg økonomisk under Putins styre, godt hjulpet på vei av en stabiliserende rubel og økende oljepriser. Putin hadde fra sin første dag luftet sine intensjoner om å gjenskape nasjonal stolthet i Russland og forene de mange menneskegruppene som tilhørte den Russiske Føderasjon. Som et ledd i denne målsetningen var det derfor ikke rom for forhandlinger med tsjetsjenske terrorister og frihetsforkjempere. Russlands behandling av Tsjetsjenia konflikten høstet en mengde kritikk fra USA, så vel som Norge og resten av den vestlige verden. Hva som fulgte var en gradvis overgang fra 90-tallets debatt om de farlige russerne som strømmet over norskegrensen, til en debatt om Putins Russland og hans planer for verden.

Debatten ble holdt i live av hva som kan virke som 2000-tallets versjon av 90-tallets interesse for farlige og kriminelle russere. Interessen denne gang virket fokusert rundt hvordan Putin tilrøvet seg makt og rikdom fra sin egen befolkning og naboland. Saker som Yokos overtagelsen og andre anklager om statlig overtagelse av privat eiendom portretterte Putin som en banditt som drev et privat imperium. Debatten ble i mindre grad nyansert og milliardær oligarkene som var gårdagens fiender ble presentert som dagens ofre. Russland under Putin ble i større og større grad en del av et narrativ som la ut for en ny *konvensjonell trussel* ovenfor Norge og Vesten. Putins tiltredelse som statsminister etter hans andre periode ble presentert som bevis på at Putin beholdt på makten, noe som langt ifra senket temperaturen i den norske debatten.

Årene forut for Ukraina krisen stadfestet et bilde av Russland som nærmest et privateid selskap i det norske mediebildet, et selskap styrt av en farlig diktator. Russland var nå igjen et lukket samfunn der selv dets eget folk ble kontrollert av staten gjennom et propagandaapparat som maskerte seg selv som media. Lite tid eller energi ble tilegnet til å diskutere Russlands særegenheter, dets folk eller historie, noe som kunne ha nyansert bildet av dagens Russland. En debatt som ikke ble satt i en historisk kontekst kan ha ført til at reportasjer rundt Russlands håndtering videre isolerte russere fra nordmenn.

Debatten omkring Russlands håndtering av *Pussy Riot* og videre anklager om dårlige rettigheter for homofile bidro til å skape et slikt isolerende klima. Et klima som adskilte Russland fra Vesten, istedenfor å analysere hvorfor Russland motsatte seg slike vestlige sosio-kulturelle impulser.

Persepsjonene ovenfor Russland blant det norske folk forandret seg fra en vurdering av russere som «de andre» til en retur av Russland som en trussel for Norge. En overgang som nok ble forenklet ved å sette likhetstegn mellom Putin og Russland, slik at persepsjoner ovenfor Putin ble ved forlengelse, en persepsjon ovenfor Russland.

I kjølvannet av Ukraina konflikten og annekteringen av Krimhalvøya av Russland i 2014, utviklet debatten seg videre i samme retning som i årene forut. Den rådende oppfatning av Russland forholdt seg som en *konvensjonell trussel* i den pågående russlandsdebatten. Russland ble fremstilt som en direkte militær trussel ovenfor dens naboland og som en trussel mot fred på det Europeiske fastlandet. Dette ble eksemplifisert gjennom serien «okkupert» som premierte på NRK. Serien poengterer hvor debatten hadde ført Norge i forhold til Russland. Miljøbevisste og etter vestlig mal, progressive Norge ble dominert og okkupert av militært ekspanderende russere slik som Ukraina og Krimhalvøya.

Trusselvurderingen ovenfor Russland har holdt seg stabil helt frem til i dag takket være et sensasjonalistisk mediebilde som holder debatten i stase. Nyheter om hvilken slagkraft det russiske militære har eller ikke har er enda et fast og populært innslag i Norges større aviser. Mye av problematikken rundt utviklingen av norske persepsjoner ovenfor Russland i dag ligger i en motvilje i å stille seg spørrende ovenfor de prevalerende oppfatninger mot Russland i Vesten. Økningen av interesse rundt den *hybride trussel* i den norske debatten står i kontrast til hvilket svakt grunnlag slike anklager ofte bygges på. Ofte følger en nyhet om russisk *cyberkrigføring* eller virksomhet av flere artikler som poengterer hvordan dette kan påvirke mannen i gata. Slik sensasjonalisme bygger opp under og næres av etablerte persepsjoner ovenfor Russland i Norge. Unntakstilstandene på 90-tallet nærte debatten seg på gamle, men etablerte russofobiske tradisjoner i Norge. Det kunne virke som om debatten holdt seg selv i live med å supplere nyheter som støttet opp under slike tradisjoner. Dagens debatt deler de samme kjennetegnene, i så måte er kanskje Norge og Russland tilbake til en normaltstand, en som minner mer om den kalde krigen enn de blomstrende relasjonene under Pomorhandelen.

Litteraturliste

- Andrea Sofie Nielszen, Norske premisser -En diskursanalyse av regjeringens og mediens oppfatning av Russland, Universitetet i Oslo, 26.05.2015
- Jens Petter Nielsen (Red.): Russland kommer nærmere, Pax forlag, Oslo 2014
- Lars Rowe, Fornuft og Følelser: Norge og Russland etter Krim, Nordisk Østforum, 05.02.2018
- Roald Berg, Fagertun m.fl. (red.): Det farefulle nord, HSL trykkeriet, universitetet i Tromsø 2001
- Rowe, Hønnestad, Norge og Russland: tilbake til normaltilstanden, Nordisk Østforum 02/2010
- Sven G.Holtsmark (red.): Naboer i frykt og forventning, Norge og Russland 1917-2014 Pax forlag A/S, Oslo 2015
- Sven G. Holtsmark, «Russia-Norway, physical and symbolic borders, Tatjana N. Jackson, Jens Petter Nielsen (red.) 2005 ISBN 5-9551-0124-1
- Stein R. Mathisen: "Det farlige naboskapet i nord. Eksplisitte og implisitte fortellinger på en 'ny' grense." Tradisjon. Tidsskrift for folkloristikk 28 - 2/1998
- Tom Kristiansen, Frykt og Forventning i Vladislav I. Goldin, Jens P. Nielsen (red.) Arkhangelsk: Pomoruniversitetets forlag, 1996
- Vladislav I. Goldin, Jens P. Nielsen (red.): Frykt og forventning, Arkhangelsk: Pomoruniversitetets forlag, 1996

Appendix

Norske artikler, debatter, ledere og kronikker:

Aftenposten:

- Helene Skjeggstad, Vladimir Putins nye lover, aftenposten, 21.07.2013
- Tjønn Halvor, Kjø av utfordringer venter det nye Russland, Aftenposten 30.12.1993

Aftenposten Aften:

- FBI advarer mot russisk mafia, NTB, REUTER, Aftenposten Aften, 02.10.1997

Bergens Tidende Morgen:

- Skjærstad Atle M, Ingen utfordrer, Bergens Tidende Morgen 09.01.2000
- Spøker med Presidenten, Dagbladet, 24.03.2008

Dagbladet:

- Morten Strand, Derfor liker Putin brexit, Dagbladet, 25.06.2016
- Nicolai Eriksen, USA og Storbritannia slår alarm: Russland-støttede hackere står bak gigantisk globalt dataangrep, Dagbladet, 16.04.2018
- Per Lars Tonsdad, Russiske damer er pokerpremie?, Dagbladet, 03.03.1998

Dagsavisen:

- Inga Semmingsen, «Pussy Riot» funnet skyldig, Dagsavisen, 18.08.2012
- Internasjonale ledere roser Jeltsin som en historisk person, NTB, 31.12.1999

Klassekampen:

- Petter M. Johansen, Vil styrke Russland i verden, Klassekampen 04.01.2005
- Putin, Russia Today, 17.06.2016 <https://www.youtube.com/watch?v=ER8V5L8WC4c>

Maritimt Magasin – Historie:

- Mauritz Sundt Mortensen, Russlands marine: Uberegnelig maktfaktor i storpolitisk drama, Maritimt Magasin – Historie, 06.2017

Nettavisen:

- Trond Lepperød, Hun avslørte den russiske trollfabrikken, Nettavisen 06.10.2017

Nordlys Morgen:

- RUSSISKE HORER/ALTA, Nordlys Morgen 25.06.1993

NTB:

- Bondevik: -Mer stabilitet med Putin, NTB 31.12.1999
- Bjarne Røsjø, (1991) Jeltsin risikerer å bli en ny Gorbatsjov, NTB 13.06.1991
- Kjell Arild Nielsen, Russisk invasjon av Ukraina mer sannsynlig, NTB, 27.03.2014
- Russland rykker fram mot ny tsjetsjensk bastion, NTB, 09.12.1999

Stavanger Aftenblad:

- Etter Sotsji, før Oslo, Stavanger Aftenblad, 25.02.2014

Sør Varanger Avis:

- Randi Fløtten Andreassen, Du må takke ja, Erna, Sør-Varanger Avis, 29.03.2015

VG:

- Aage Borchgrevinck, VG nett, 27 februar 2008
- Brende. B, Forholdet mellom Russland og Norge, VG, 10.04.2015
- Gregory Shvedov, VG Nett, 27 februar, 2008
- Russland etter Putin, VG nett, 27 februar 2008

Utenlandske kilder:**AFP:**

- Norway 'occupation' TV show irks Moscow, AFP, 05.09.2015
- Russia Today, 17.06.2016
- Russlands første McDonalds: <http://img.bibo.kz/11267/11267219.JPG>

Thembria fra "talespins" <https://www.animationsource.org/tssourcepage/thembria.htm>

Vedlegg

<p>Skriv inn de tre første ordene du kommer på om:</p> <p>RUSSLAND</p>	<p>1: _____</p> <p>2: _____</p> <p>3: _____</p>	<p>Blant disse tre landene er Russland rangert som nr? (nr. 1, 2 eller 3 der 1 er best, 3 er verst)</p>	<p>Nr: _____</p>
<p>Skriv inn de tre første ordene du kommer på om:</p> <p>TYRKIA</p>	<p>1: _____</p> <p>2: _____</p> <p>3: _____</p>	<p>Blant disse tre landene er Tyrkia rangert som nr? (nr. 1, 2 eller 3 der 1 er best, 3 er verst)</p>	<p>Nr: _____</p>
<p>Skriv inn de tre første ordene du kommer på om:</p> <p>KINA</p>	<p>1: _____</p> <p>2: _____</p> <p>3: _____</p>	<p>Blant disse tre landene er Kina rangert som nr? (nr. 1, 2 eller 3 der 1 er best, 3 er verst)</p>	<p>Nr: _____</p>

